

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

**ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΤΟΜΕΑΣ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΟΡΟΥ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΟΙ ΠΑΡΑΣΤΑΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ (ΘΕΑΤΡΟ, ΜΟΥΣΙΚΗ, ΧΟΡΟΣ)
ΣΤΟ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ (2013-2020).
ΙΣΤΟΡΙΚΗ – ΑΡΧΕΙΑΚΗ ΕΡΕΥΝΑ»**

**Σταματίου Ελένη
Α.Μ. 260282**

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Μαρία Ι. Κουτσούμπα

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2020

© Copyright
Σταματίου Ελένη
Σχολή Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Εθνικής Αντιστάσεως 41, 172 37, Δάφνη, Αθήνα

**ΟΙ ΠΑΡΑΣΤΑΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ (ΘΕΑΤΡΟ, ΜΟΥΣΙΚΗ, ΧΟΡΟΣ) ΣΤΟ
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ
(2013-2020). ΙΣΤΟΡΙΚΗ – ΑΡΧΕΙΑΚΗ ΕΡΕΥΝΑ**

Περίληψη

Ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη των παραστατικών τεχνών (θέατρο, μουσική και χορός) στο καλλιτεχνικό πρόγραμμα του Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά κατά το χρονικό διάστημα 2013-2020. Ειδικότερα, η εργασία στοχεύει μέσα από μια ιστορική-αρχειακή έρευνα να αναδείξει την παρουσία των τριών παραστατικών τεχνών και τις ενδεχόμενες μεταξύ τους διαφοροποιήσεις από την επαναλειτουργία του Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά το 2013 έως σήμερα στη βάση μια κριτικής αποτίμησής τους σε ένα από τα δύο ιστορικά θέατρα της Αθήνας. Για τον σκοπό αυτό πραγματοποιήθηκε ιστορική-αρχειακή έρευνα που εντάσσεται στο είδος της αναλυτικής έρευνας, μιας δηλαδή σε βάθος μελέτης, βάση των διαθέσιμων πηγών και πληροφοριών. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκαν δευτερογενείς πηγές (αρχείο σκηνής του ΔΘΠ, αρχείο καλλιτεχνικού προγραμματισμού του θεάτρου, έντυπο προωθητικό υλικό του θεάτρου, φωτογραφικό υλικό θεάτρου & άλλων πηγών και βιβλιογραφία για τις παραστατικές τέχνες και το Δημοτικό Θέατρο). Οι παραστάσεις από το 2013 έως και σήμερα καταγράφηκαν και κατηγοριοποιήθηκαν ανά είδος παραγωγής (ελληνική και ξένη) και ανά είδος παραστατικής τέχνης (θέατρο, μουσική και χορός). Διαπιστώθηκε ότι από το 2014 και μετά υπάρχουν και ξένες παραγωγές στο πρόγραμμα του θεάτρου. Επιπλέον, βρέθηκε ότι σε όλο το υπό μελέτη διάστημα στον καλλιτεχνικό προγραμματισμό του Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά υπερτερούν οι θεατρικές παραστάσεις, υπάρχει σημαντικός αριθμός μουσικών παραστάσεων κάθε χρόνο, ενώ οι παραστάσεις χορού, αν και λίγες, δεν παραλείπονται.

Λέξεις-κλειδιά: ιστορική-αρχειακή έρευνα, καλλιτεχνικό πρόγραμμα, κατηγοριοποίηση παραστάσεων, θέατρο, μουσική, χορός.

**PERFORMING ARTS (THEATER, MUSIC, DANCE) IN ARTISTIC PROGRAM
OF PIRAEUS MUNICIPAL THEATER (2013-2020). HISTORICAL – ARCHIVAL
RESEARCH**

Stamatiou Eleni

National and Kapodistrian University of Athens

Department of Physical Education and Sport Science

Abstract

The purpose of this essay is to study the performing arts (theater, music, dance) in the artistic program of Piraeus Municipal Theater at the time of 2013 to 2020. In particular, this essay aims through a historical-archival research to highlight the presence of the three performing arts and their possible differences from the reopening of the Piraeus Municipal Theater from 2013 to 2020 on the basis of a critical evaluation in one of the two Athena's historical theaters. To achieve this purpose a historical-archival research that is part of an analytical research, i.e. an in-depth study, based on the available sources and information was carried out. Specifically, secondary sources were used (theater artistic program archive, printed theater promotional flyers, theater and other sources photographic archive and bibliography for performing arts and Municipal Theater). The performances from 2013 to 2020 have been recorded and categorized by type of production (Greek and foreign) and by type of performing art (theater, music, dance). It has been found that from 2014 onwards there were also foreign productions in the theater program. In addition, it was found that throughout the period under study, in the artistic program of Piraeus Municipal Theater, theatrical performances prevail, there is a significant number of music performances each year, while dance performances, though few, are not omitted.

Keywords: historical-archival research, artistic program, categorization of performances, theater, music, dance.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περίληψη.....	σελ.iii
Πίνακας Περιεχομένων.....	σελ.v
Κατάλογος Πινάκων – Εικόνων.....	σελ.vii
I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	σελ.1
1.1. Ορισμός και διατύπωση του προβλήματος.....	σελ.1
1.2. Σκοπός της έρευνας.....	σελ.1
1.3. Σημασία της έρευνας.....	σελ.2
1.4. Οριοθετήσεις και περιορισμοί της έρευνας.....	σελ.2
1.5. Διευκρίνιση όρων.....	σελ.2
II. ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ.....	σελ.4
2.1 Οι παραστατικές τέχνες.....	σελ.4
2.2 Τα είδη των παραστατικών τεχνών.....	σελ.6
2.3 Τα σημαντικότερα θέατρα της Αθήνας.....	σελ.8
III. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	σελ.14
3.1 Ιστορική – Αρχαική Έρευνα.....	σελ.14
3.2 Η διαδικασία της έρευνας.....	σελ.14
IV. ΕΥΡΗΜΑΤΑ.....	σελ.16
4.1. Ιστορική αναδρομή του Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά.....	σελ.16
4.2. Χρονολογική καταγραφή παραστάσεων παραστατικών τεχνών στο καλλιτεχνικό πρόγραμμα του Δημοτικού Θεάτρου (2013-2020).....	σελ.24

V. ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....σελ.36

VI. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ, ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ, ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....σελ.38

VI. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....σελ.40

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 4.1: Καλλιτεχνικό πρόγραμμα Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά 2013-2014
(Πηγή: αρχείο Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά)

Πίνακας 4.2 Καλλιτεχνικό πρόγραμμα Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά 2014-2015
(Πηγή: αρχείο Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά)

Πίνακας 4.3 Καλλιτεχνικό πρόγραμμα Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά 2015-2016
(Πηγή: αρχείο Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά)

Πίνακας 4.4 Καλλιτεχνικό πρόγραμμα Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά 2016-2017
(Πηγή: αρχείο Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά)

Πίνακας 4.5 Καλλιτεχνικό πρόγραμμα Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά 2017-2018
(Πηγή: αρχείο Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά)

Πίνακας 4.6 Καλλιτεχνικό πρόγραμμα Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά 2018-2019
(Πηγή: αρχείο Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά)

Πίνακας 4.7 Καλλιτεχνικό πρόγραμμα Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά 2019-2020
(Πηγή: αρχείο Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά)

Πίνακας 4.8: Συνολική καταγραφή παραστάσεων Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά 2013-2020

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 4.1: Πρόσφυγες του 1922 στο Δημοτικό Θέατρο Πειραιά (Πηγή: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, 2016)

Εικόνα 4.2: Αι νύμφαι ακούουσai τον Ορφέα (Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Δημοτικού Θεάτρου)

Εικόνα 4.3: Κεντρική Αίθουσα Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά (Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Δημοτικού Θεάτρου)

Εικόνα 4.4: Φουαγιέ 1^{ου} ορόφου ΔΘΠ (Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Δημοτικού Θεάτρου)

Εικόνα 4.5: Εξωτερική Πρόσοψη Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά (Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Δημοτικού Θεάτρου)

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Ορισμός και διατύπωση του προβλήματος

Τα θέατρα στην Αθήνα είναι πολλά και κάποια από αυτά λειτουργούν πάρα πολλά χρόνια έχοντας το καθένα τη δική του ιστορία. Δύο όμως από αυτά είναι τα ιστορικά θέατρα της Αθήνας που έχουν συμβάλει σημαντικά στον πολιτισμό της πόλης. Η μελέτη αφορά το ένα από τα δύο και συγκεκριμένα το Δημοτικό Θέατρο Πειραιά, ένα θέατρο κόσμημα με σημαντική ιστορία. Η επαναλειτουργία του το 2013 αποτέλεσε ορόσημο για τα καλλιτεχνικά και πολιτιστικά δρώμενα της πόλης παρουσιάζοντας κάθε χρόνο ένα πλούσιο καλλιτεχνικό ρεπερτόριο. Στο πρόγραμμα αυτό του θεάτρου παρουσιάζονται κάθε καλλιτεχνική περίοδο παραστάσεις και δρώμενα θεατρικού, μουσικού και χορευτικού περιεχομένου καλύπτοντας έτσι ένα σημαντικό κομμάτι των παραστατικών τεχνών. Γι' αυτό το λόγο θεωρήθηκε σημαντικό να καταγραφούν αναλυτικά οι παραστάσεις που εντάσσονται στο καλλιτεχνικό πρόγραμμα του Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά από το 2013 έως το 2020, ώστε να μπορέσουμε να δούμε την παρουσία των παραστατικών τεχνών μέσα στα χρόνια, τις διαφοροποιήσεις τους από χρονιά σε χρονιά και την εγχώρια ή μη προέλευσή τους.

1.2. Σκοπός της έρευνας

Ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η μελέτη των παραστατικών τεχνών (θέατρο, μουσική και χορός) στο καλλιτεχνικό πρόγραμμα του Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά κατά το χρονικό διάστημα 2013-2020. Ειδικότερα, η εργασία στοχεύει μέσα από μια ιστορική-αρχαική έρευνα να αναδείξει την παρουσία των τριών παραστατικών τεχνών και τις ενδεχόμενες μεταξύ τους διαφοροποιήσεις από την επαναλειτουργία του Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά το 2013 έως σήμερα στη βάση μια κριτικής αποτίμησής τους σε ένα από τα δύο ιστορικά θέατρα της Αθήνας.

1.3. Σημασία της έρευνας

Η σημαντικότητα της εργασίας έγκειται στο γεγονός ότι θα υπάρξει ολοκληρωμένη εικόνα για την ανάδειξη των παραστατικών τεχνών στο καλλιτεχνικό πρόγραμμα του Δημοτικού Θεάτρου και θα δημιουργηθεί ένα ολοκληρωμένο αρχείο καταγραφής από την έναρξη της επαναλειτουργίας του το 2013 έως και σήμερα. Δεν υπάρχει μέχρι σήμερα σαφής και ολοκληρωμένη καταγραφή των παραστάσεων του καλλιτεχνικού προγράμματος του Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά και διαχωρισμός ανάλογα με το είδος της παραστατικής τέχνης που ανήκουν. Επιπλέον εξετάζονται οι διαφορές που υπάρχουν κάθε χρόνο σχετικά με την παρουσία των τριών παραστατικών ειδών (μουσική, χορός, θέατρο) στο καλλιτεχνικό προγραμματισμό αλλά και ο διαχωρισμός τους σε ελληνικές και ξένες παραγωγές.

1.4. Οριοθετήσεις και περιορισμοί της έρευνας

Για την αποφυγή παρερμηνειών θα παρατεθούν κάποιοι περιορισμοί που υπάρχουν σε κάθε έρευνα. Στη συγκεκριμένη έρευνα γίνεται καταγραφή των παραστάσεων που ήταν ενταγμένες στο καλλιτεχνικό πρόγραμμα εξαρχής και υπάρχουν στο έντυπο προωθητικό υλικό, καθώς και στα αρχεία σκηνής του θεάτρου. Δεν γίνεται αναφορά σε μεμονωμένες εκδηλώσεις που προστέθηκαν στην πορεία της θεατρικής χρονιάς, καθώς η έρευνα της εργασίας αφορά συνεργασίες με επαγγελματίες του χώρου, και όχι με ερασιτεχνικές ομάδες της τοπικής κοινότητας.

1.5. Διευκρίνιση όρων

Παραστατικές τέχνες: είναι εκείνες οι μορφές της τέχνης που χρησιμοποιούν το ίδιο το σώμα, το πρόσωπο και την παρουσία του καλλιτέχνη ως μέσο.

Θέατρο: υποκριτική αφήγηση ιστοριών μπροστά σε ακροατήριο, κάνοντας χρήση ενός συνδυασμού από λόγο, κινήσεις, μουσική, χορό, ήχους και θεάματα, και τον τυποποιημένο αφηγηματικό θεατρικό διάλογο.

Χορός: μορφή καλλιτεχνικής έκφρασης που αναφέρεται στην κίνηση του ανθρώπινου σώματος, συνήθως ρυθμική και σε αρμονία με τη μουσική, που αποσκοπεί στην ψυχαγωγία του ακροατηρίου στο χώρο των παραστάσεων

Μουσική: μορφή τέχνης που συνδυάζει τόνους, ρυθμό, και δυναμική για να δημιουργήσει τον ήχο. Πραγματοποιείται με ποικιλία μέσων, οργάνων και στυλ και μπορεί να παρουσιαστεί ζωντανά ή μαγνητοσκοπημένη.

II. ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

2.1 Οι παραστατικές τέχνες

Παραστατικές τέχνες ή ερμηνευτικές ή τέχνες του θεάματος (αγγλικά: performing arts), σύμφωνα με την βιβλιογραφία για τις παραστατικές τέχνες στη Δύση και τον Alex Hadary (2010), είναι εκείνες οι μορφές της τέχνης που χρησιμοποιούν το ίδιο το σώμα, το πρόσωπο και την παρουσία του καλλιτέχνη ως μέσο. Ο όρος "παραστατικές τέχνες" εμφανίστηκε για πρώτη φορά στην Αγγλική γλώσσα το 1711. Στα είδη των παραστατικών τεχνών μπορούμε να συμπεριλάβουμε το χορό, τη μουσική, την όπερα, το θέατρο, τη μαγεία, την τέχνη του τσίρκου, την απαγγελία, την παντομίμα και το μουσικό θέατρο. Οι καλλιτέχνες που συμμετέχουν στις τέχνες του θεάματος μπροστά σε ακροατήριο ονομάζονται ερμηνευτές, όπου συμπεριλαμβάνονται κωμικοί, χορευτές, μάγοι, μουσικοί, και τραγουδιστές. Οι τέχνες του θεάματος υποστηρίζονται επίσης από τους εργαζόμενους σε συναφείς τομείς, όπως οι τραγουδοποιοί, οι ενδυματολόγοι και οι σκηνογράφοι.

Η ιστορία των παραστατικών τεχνών, όπως αναφέρει και ο Josh Beer (2004), ξεκινά από την αρχαία Ελλάδα τον 6ο π.χ. αιώνα, που θεωρείται ως έναρξη της Κλασσικής περιόδου των παραστατικών τεχνών στην Ελλάδα, που συνοδεύτηκε από τραγικούς ποιητές όπως ο Σοφοκλής. Τα έργα αυτών των ποιητών στις περισσότερες περιπτώσεις ενσωμάτωναν και χορό. Εντούτοις ήδη από τον 6ο αιώνα μ.Χ. οι δυτικές παραστατικές τέχνες παρήκμασαν καθώς ξεκίνησε η περίοδος γνωστή ως Μεσαίωνας ή Σκοτεινά έτη. Μεταξύ του 9ου και του 14ου αιώνα, η παραστατική τέχνη στη Δύση ήταν περιορισμένη στο πλαίσιο του θρησκευτικού τελετουργικού και στα ηθικοπλαστικά έργα, που οργανώνονταν από την Εκκλησία προς εορτασμό των θείων ημερών και άλλων σημαντικών γεγονότων.

Τον 15ο αιώνα, σύμφωνα με τους John Boardman-Rogers D. Spotswood (1993), οι παραστατικές τέχνες μαζί με τις τέχνες γενικότερα γνώρισαν μια αναβίωση, καθώς η Αναγέννηση ξεκίνησε στην Ιταλία και εξαπλώθηκαν σε όλη την Ευρώπη.

Έτσι εμφανίστηκαν έργα, μερικά από τα οποία ενσωμάτωναν και χορό. Μέχρι τα μέσα του 16ου αιώνα η Commedia dell'Arte έγινε δημοφιλής στην Ευρώπη, εισάγοντας τη χρήση του αυτοσχεδιασμού. Η περίοδος αυτή έφερε επίσης την ελισαβετιανή μάσκα, με μουσική, χορό και περίτεχνα κοστούμια καθώς και επαγγελματικές θεατρικές ομάδες στην Αγγλία. Τα θεατρικά έργα του Σαίξπηρ στα τέλη του 16ου αιώνα αναπτύχθηκαν από αυτήν την νέα γενιά των επαγγελματιών της υποκριτικής. Το 1597 ανέβηκε η πρώτη όπερα "Δάφνη" και κατά τη διάρκεια του 17ου αιώνα η όπερα θα γινόταν πολύ σύντομα η αγαπημένη διασκέδαση για την αριστοκρατία, και, εν τέλει, για ένα μεγάλο αριθμό ανθρώπων που ζούσαν σε πόλεις και κωμοπόλεις σε όλη την Ευρώπη. Η εισαγωγή της αφίδας προσκηνίου στην Ιταλία κατά τον 17ο αιώνα καθιέρωσε την παραδοσιακή μορφή του θεάτρου όπως εξακολουθεί να υφίσταται μέχρι σήμερα. Η Γαλλία εισήγαγε την επίσημη διδασκαλία του χορού στα τέλη του 17ου αιώνα και κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου εμφανίζονται και οι πρώτες θεατρικές παραστάσεις στις αποικίες της Αμερικής.

Κατά τη διάρκεια του 18ου αιώνα, η εισαγωγή της δημοφιλούς όπερας Μπούφα έφερε την όπερα στις μάζες και σε μια πιο προσιτή μορφή ερμηνείας. Οι γάμοι του Φίγκαρο και ο Ντον Τζιοβάνι του Μότσαρτ αποτελούν ορόσημα στα τέλη του 18ου αιώνα για την όπερα. Στις αρχές του 19ου αιώνα, ο Μπετόβεν και το κίνημα του Ρομαντισμού εισάγουν μια νέα εποχή που οδηγεί πρώτα στα θεάματα της Grand Opera και στη συνέχεια στα μουσικά δράματα του Τζουζέπε Βέρντι και τα Gesamtkunstwerk, όπως οι όπερες του Ρίχαρντ Βάγκνερ που οδηγούν απευθείας στη μουσική του 20ου αιώνα.

Ο 19ος αιώνας ήταν μια περίοδος ανάπτυξης για τις τέχνες του θεάματος για όλες τις κοινωνικές τάξεις, με τεχνικές προόδους όπως η εισαγωγή φωτισμού υγραερίου στα θέατρα, το μπουρλέσκ (κωμικά θεάματα), και το θέατρο βαριετέ (ψυχαγωγικά θεάματα). Στο μπαλέτο, οι γυναίκες έκαναν τεράστια βήματα μπροστά σε μια μέχρι πρότινος ανδροκρατούμενη τέχνη. Ο σύγχρονος χορός άρχισε στα τέλη του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ου αιώνα ως απάντηση στους περιορισμούς του παραδοσιακού μπαλέτου.

Η άφιξη των Ρωσικών Μπαλέτων του Σεργκί Ντιάγκιλεφ (1909-1929) έφερε την επανάσταση στο μπαλέτο και τις παραστατικές τέχνες γενικότερα σε όλο τον δυτικό κόσμο, κυρίως μέσα από την έμφαση του Ντιαγκίλεφ στη συνεργασία, η οποία προσέλκυσε χορογράφους, χορευτές, καλλιτέχνες, συνθέτες και μουσικούς από κοινού σε μια προσπάθεια για την αναζωογόνηση και επανάσταση στο μπαλέτο.

Με την εφεύρεση του κινηματογράφου στα τέλη του 19ου αιώνα από τον Τόμας Έντισον, καθώς και την ανάπτυξη της κινηματογραφικής βιομηχανίας του Χόλιγουντ στις αρχές του 20ου αιώνα, η ταινία έγινε η κυρίαρχη μορφή παραστατικής τέχνης σε όλη τη διάρκεια του 20ου και του 21ου αιώνα.

2.2 Τα είδη των παραστατικών τεχνών

Στην παρούσα εργασία θα επικεντρωθούμε στις παραστατικές τέχνες του θεάτρου, του χορού και της μουσικής. Θα αναπτύξουμε στη συνέχεια τα είδη που εντάσσονται στην κάθε παραστατική τέχνη.

Το θέατρο, σύμφωνα με τον Richard Boleslavsky (1933), είναι ο κλάδος των παραστατικών τεχνών, που ασχολείται με την υποκριτική αφήγηση ιστοριών μπροστά σε ακροατήριο, κάνοντας χρήση ενός συνδυασμού από λόγο, κινήσεις, μουσική, χορό, ήχους και θεάματα, και τον τυποποιημένο αφηγηματικό θεατρικό διάλογο. Κάθε ένα από αυτά τα στοιχεία ξεχωριστό αποτελεί μία ερμηνευτική τέχνη. Στις μορφές του θεάτρου περιλαμβάνονται: θεατρικά έργα, μιούζικαλ, όπερα, μπαλέτο, ψευδαισθήσεις, παντομίμα, κλασικός Ινδικός χορός, καρναβάλι, αυτοσχέδιο θέατρο, σταντ απ κωμωδία, και μη-συμβατικές ή σύγχρονες μορφές όπως το μεταμοντέρνο θέατρο και το μεταδραματικό θέατρο.

Ο χορός, σύμφωνα με τον Mackrell Judith (2015), είναι μια μορφή καλλιτεχνικής έκφρασης που γενικά αναφέρεται στην κίνηση του ανθρώπινου σώματος, συνήθως ρυθμική και σε αρμονία με τη μουσική, που αποσκοπεί στην ψυχαγωγία του ακροατηρίου στο χώρο των παραστάσεων. Οι ορισμοί για το τι συνιστά τον χορό εξαρτώνται από τους κοινωνικούς, πολιτισμικούς, αισθητικούς, καλλιτεχνικούς και ηθικούς περιορισμούς και κυμαίνονται από τις μηχανικές

κινήσεις των παραδοσιακών χορών έως τις κωδικοποιημένες, βιρτουόζικες τεχνικές του μπαλέτου.

Κατά τον 19ο - 20ο αιώνα αναδύθηκε ο ελεύθερος χορός ως σύγχρονη μορφή χορού. Δομήθηκε για να δημιουργεί μια αρμονική προσωπικότητα που περιλάμβανε χαρακτηριστικά όπως η φυσική και πνευματική ελευθερία. Η Ισιδώρα Ντάνκαν ήταν η πρώτη γυναίκα χορεύτρια που ασχολήθηκε με τη "γυναίκα του μέλλοντος" και ανέπτυξε το καινοτόμο διάνυσμα της χορογραφίας σύμφωνα με την ιδέα του Νίτσε για το «υπέρτατο μυαλό στο ελεύθερο μυαλό». Ο χορός είναι μια δυνατή παρόρμηση, αλλά η τέχνη του χορού είναι μία παρόρμηση που διοχετεύεται από έμπειρους καλλιτέχνες σε κάτι που γίνεται έντονα εκφραστικό και μπορεί να τέρψει τους θεατές που δεν έχουν τη διάθεση να χορέψουν οι ίδιοι. Αυτές οι δύο έννοιες -ο χορός ως δυνατή παρόρμηση και ο χορός ως μια επιδέξια χορογραφημένη τέχνη που παρουσιάζεται από εκπαιδευμένους επαγγελματίες—είναι οι δύο πιο σημαντικές ιδέες που συνδέονται με την εξέταση του θέματος. Η χορογραφία είναι ο προγραμματισμός της αλληλουχίας των χορευτικών κινήσεων και η υπόδειξη αυτών στους χορευτές. Η τέχνη της χορογραφίας εστιάζει στην ανθρώπινη κίνηση και μορφή, με όρους χώρου, χρόνου, ενέργειας και σχήματος.

Η μουσική (Small, 1977) είναι μια μορφή τέχνης που συνδυάζει τόνους, ρυθμό, και δυναμική για να δημιουργήσει τον ήχο. Πραγματοποιείται με ποικιλία μέσων, οργάνων και στυλ και διακρίνεται σε είδη όπως παραδοσιακή, τζαζ, χιπ χοπ, ποπ, ροκ. Ως μορφή τέχνης, η μουσική μπορεί να παρουσιαστεί ζωντανά ή μαγνητοσκοπημένη, και μπορεί να είναι προγραμματισμένη ή αυτοσχέδια. Καθώς η μουσική είναι πρωτεϊκή τέχνη, εύκολα εναρμονίζεται με λυρικά για τραγούδια όπως και οι φυσικές κινήσεις στο χορό. Επιπλέον, έχει την ικανότητα να διαμορφώνει τις ανθρώπινες συμπεριφορές και να επηρεάζει τα συναισθήματά.

Οι τρεις παραστατικές τέχνες του θεάτρου, της μουσικής και του χορού στις οποίες εστιάζει και η παρούσα έρευνα έχουν άρρηκτη σχέση μεταξύ τους και μπορούν να αποτελέσουν κοινό κορμό για κάποια συγκεκριμένα ήδη όπως είναι η όπερα ή το χοροθέατρο. Ο Αριστοτέλης ασχολήθηκε εκτενώς με το θέατρο και τον χορό στο έργο του Περί Ποιητικής, δίνοντας έμφαση στην τραγωδία.

Παράλληλα, όμως, αναγνώρισε την αξία ευρύτερα του χορού ως μέρους της ανθρώπινης ύπαρξης. Σε συνάρτηση, λοιπόν, με το σήμερα, κορυφαίοι σκηνοθέτες και χορογράφοι παγκόσμιας ακτινοβολίας του 20ου και 21ου αιώνα ασχολήθηκαν με το αρχαίο ελληνικό θέατρο και την αντίληψη περί της αξίας της παραστατικής τέχνης, ορμώμενοι από τις βασικές αριστοτελικές θέσεις κατανόησης και δόμησης μιας παράστασης. Το θέατρο στην αρχαία Ελλάδα ήταν αναπόσπαστο κομμάτι της παιδείας των κατοίκων μιας πόλης, και συνδύαζε τρεις τέχνες μαζί, τον χορό, το τραγούδι και την υποκριτική. Ο Αριστοτέλης λοιπόν κάνει λόγο για τη μίμηση ως έμφυτο στοιχείο στον άνθρωπο από την παιδική ηλικία, η οποία αποτελεί και στοιχείο υπεροχής του σε σχέση με τα ζώα. Μαζί με το «μιμείσθαι» είναι σύμφυτες στον άνθρωπο οι έννοιες της αρμονίας (μελωδίας) και του ρυθμού και επομένως και ο χορός, ο οποίος ακριβώς βασίζεται στον έμφυτο ρυθμό και αποτελεί στοιχείο που ενυπάρχει στη φύση του ανθρώπου.

2.3 Τα σημαντικότερα θέατρα της Αθήνας

Σημαντικό είναι να αναφερθούμε στα παλιά θέατρα της Αθήνας που λειτουργούν ακόμα έως και σήμερα. Σύμφωνα με το άρθρο «Τα παλαιότερα θέατρα που έχουν αντέξει στη μοντέρνα Αθήνα» (2019), πολλά από τα παλιά θέατρα έχουν μετατραπεί σε σινεμά, ξενοδοχεία, χώρους εκθέσεων, καφέ, κάποια όμως στέκουν σκοτεινά και «αμίλητα», με άδεια σκηνή, χωρίς τις «ανάσες» των ηθοποιών για να τα γεμίσουν. Υπάρχουν όμως και αυτά που συνεχίζουν να λειτουργούν ανακαινισμένα, διατηρώντας παράλληλα την αίγλη της ιστορίας τους, τα σημάδια του χρόνου που πέρασαν από πάνω τους, το καθένα με την δική του ιστορία. Θα αναφερθούμε παρακάτω στα σημαντικότερα παλιά θέατρα της Αθήνας τα οποία λειτουργούν ακόμα κατέχοντας σημαντική θέση στην θεατρική ζωή της πόλης.

Από τις αρχές του 20ου αιώνα το θέατρο Περοκέ, (Η μηχανή του χρόνου, 2013), βρίσκεται στην πλατεία Μεταξουργείου, φιλοξενώντας από τότε επιθεωρησιακά έργα. Ωστόσο, δεν υπάρχουν ιδιαίτερα ιστορικά στοιχεία γι' αυτό πέρα από κάποιες αναφορές σχετικά με μια απόπειρα δολοφονίας που έγινε το 1931, εν ώρα παράστασης, κατά του Βασίλη Αυλωνίτη (ο ίδιος ήταν 27 χρονών). Φανατικοί βενιζελικοί του επιτέθηκαν πάνω στην σκηνή, ενώ σατίριζε τους

πολιτικούς της εποχής. Δυστυχώς, η σφαίρα βρήκε έναν άτυχο μηχανικό που πέθανε ακαριαία.

Είναι ένα από τα πλέον ιστορικά Θέατρα της Αθήνας (Εφημερίδα Τα νέα, 2014), που λειτουργούσε προπολεμικά ως κινηματογράφος και αναψυκτήριο με το όνομα ΕΡΜΗΣ. Μετά τον πόλεμο αγοράστηκε από την Σοφία Βέμπο, με τους κόπους της δεκαεπτάχρονης καριέρας της, για να στεγάζει σ' αυτό τις θερινές θεατρικές της δραστηριότητες και από την οποία και το όνομα του. Η πρεμιέρα δόθηκε στις 18 Ιουνίου 1950, με το Βίρα τις Άγκυρες των Μ. Τραϊφόρου και Γιώργου Γιαννακόπουλου και είχε τεράστια επιτυχία. Από το 1964, ο χώρος απέκτησε συρόμενη οροφή και λειτουργεί και ως χειμερινή αίθουσα. Μετά το φινάλε της “Κουτσομπόλας” το '68 και για τα τρία επόμενα χρόνια, η αίθουσα λειτούργησε ως κινηματογράφος. Από το 1971, ο χώρος πέρασε στις θεατρικές επιχειρήσεις Βαγγέλη Λιβαδά ως και το Πάσχα του 2008. Έκτοτε η αίθουσα παρέμεινε κλειστή. Το 2014 πέρασε στα χέρια των αδελφών Τάγαρη και στις 14 Νοεμβρίου 2014, έγινε η πρεμιέρα της παράστασης “Πριν το χάραμα”.

Το θέατρο Ακροπόλ αποτελεί ένα από τα πλέον ιστορικά θέατρα του κέντρου των Αθηνών. (Εφημερίδα Το Βήμα, 2011), Η ιστορία του Θεάτρου ξεκίνησε το 1934, όταν η παλιά καρβουναποθήκη της οδού Ιπποκράτους μετατράπηκε σε θεατρικό χώρο και φιλοξενούσε ιταλικά βαριετέ και περιπλανώμενους θιάσους. Το 1941 με την είσοδο των Γερμανών, μετατράπηκε σε θερινό θέατρο, στο οποίο μεταξύ άλλων ανέβηκαν η θρυλική κατοχική επιθεώρηση “Μπλε και άσπρο” και το πρώτο θεατρικό έργο του Νίκου Τσιφόρου “Η πινακοθήκη των ηλιθίων” (1944). Κατά τη διάρκεια των χρόνων, στη σκηνή του θεάτρου πάτησαν ιερά πρόσωπα της τέχνης και του τραγουδιού. Το θέατρο Ακροπόλ, προσφάτως ανακαινισμένο, διατηρεί ακόμη την αύρα της παλιάς Αθήνας.

Το αποκορύφωμα της θεατρικής δόξας σε όλη την Αθήνα ήταν το θέατρο “Κοτοπούλη”, στην αρχή της οδού Κοτοπούλη που τότε ονομαζόταν Ίωνος, σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα του Εθνικού Θεάτρου. Το θέατρο αυτό γνώρισε τόσες δόξες, όσες, ίσως, καμιά άλλη αθηναϊκή σκηνή. Στον ίδιο χώρο, λειτουργούσε το θέατρο Ομονοίας από το 1887, μετατράπηκε σε «Νέα Σκηνή» και μετονομάστηκε σε “Θέατρο Κοτοπούλη” το 1912.

Η Μαρίκα Κοτοπούλη, με το ανεπανάληπτο ταλέντο της και τις μεγάλες θιασαρχικές ικανότητές της, βοηθούμενη και από το γαμπρό της Μήτσο Μυράτ, κατόρθωσε να δημιουργήσει ένα πρωτοφανή για τα ελληνικά θεατρικά χρονικά δυναμικό οργανισμό. Η πρώτη παράσταση του θιάσου δόθηκε το 1912 με το έργο του Βέλγου δραματουργού Ερρίκου Κιστεμαϊκέρς “Φλόγα”. Στην ίδια σεζόν ανέβηκαν άλλα 45 έργα. Εκείνη την περίοδο μια παράσταση δεν ανέβαινε περισσότερο από 4-5 φορές. Ο ουσιαστικός κύκλος ζωής του “Θεάτρου Κοτοπούλη” θα ολοκληρωθεί το 1936. Αυτή τη χρονιά κατεδαφίζεται το παλαιό θέατρο, για να πάρει τη θέση του ο κινηματογράφος “Κρόνος”, που μετά τον πόλεμο θα μετονομαστεί σε “Κοτοπούλη”. Το 1982, το θέατρο Κοτοπούλη καταστράφηκε από πυρκαγιά. Αμέσως μετά κηρύχθηκε διατηρητέο, περιήλθε στην κυριότητα του Υπουργείου Πολιτισμού, υπό την αιγίδα του οποίου ανακαινίστηκε. Το 1993 περιήλθε στην κυριότητα του Εθνικού Θεάτρου όπου το λειτουργεί έως σήμερα.

Τα δύο θέατρα, Βρετάνια και Θέατρο Αθηνών, βρίσκονται δίπλα δίπλα και τα βάζουμε μαζί, καθώς έχουν κοινή ιστορία. (Εφημερίδα Τα νέα, 2015) Ουσιαστικά πρόκειται για ένα κτίριο. Το κτίριο ήταν σπίτι –με πρώτη ιδιοκτήτρια, μια Ολλανδέζα με το όνομα Μαργαρίτα, που έραβε τα πουκάμισα και τις δαντέλες του παλατιού και την οποία έφερε στην Ελλάδα ο Γεώργιος ο Α΄. Το 1923 το σπίτι γκρεμίζεται και δύο χρόνια μετά ξεκινά η κατασκευή του με τη μορφή που έχει μέχρι σήμερα. Η ανοικοδόμηση ολοκληρώθηκε το 1932 από τον αρχιτέκτονα Βασίλη Τσαγκρή, έναν από τους σπουδαιότερους αρχιτέκτονες του μεσοπολέμου. Τότε χτίστηκαν και τα δύο θέατρα. Το Θέατρο Βρετάνια ξεκίνησε ως κινηματογράφος, και μέχρι τη δεκαετία του ’60 άλλαζε συνεχώς λειτουργία, ενώ από τη σκηνή του πέρασαν ιστορικές θεατρικές μορφές όπως ο Δημήτρης Χορν, η Έλλη Λαμπέτη και πολλοί άλλοι. Ο πρώτος θιασάρχης του Βρετάνια ήταν ο Βασίλης Αργυρόπουλος. Το Θέατρο Αθηνών -το οποίο βρίσκεται απέναντι από το ιστορικό μέγαρο του Μετοχικού Ταμείου Στρατού- λειτούργησε αρχικά ως βιεννέζικο καμπαρέ με την ονομασία «Femina», και μετά τον πόλεμο το μετέτρεψε σε θέατρο ο αδελφός της Σοφίας Βέμπο, Γιώργος. Πρώτος θιασάρχης ήταν ο Βασίλης Λογοθετίδης, ενώ άφησε εποχή ως κεντρική σκηνή του Βασίλη Λογοθετίδη και της Έλίας Λιβυκού.

Το θέατρο της Αλίκης Βουγιουκλάκη, (www.mytheatro.gr) ξεκίνησε την λειτουργία του το 1971. Λειτουργούσε όμως ως «χορευτήριο» από το 1935 με το όνομα Μαξίμ, δανεισμένο από το περίφημο καμπαρέ του Παρισιού. Το 1949, το Μαξίμ, διατηρώντας το όνομά του, μετατρέπεται σε κινηματογράφο. Το 1960, ο κινηματογράφος έκλεισε για ριζική ανακαίνιση και άνοιξε το 1961 με χωρητικότητα πάνω από 1000 θέσεις και αισθητική που υπακούει στις σύγχρονες τάσεις του παγκόσμιου, μεταπολεμικού μοντερνισμού. Ο κινηματογράφος λειτουργεί για 10 χρόνια και το 1971 περνάει στα χέρια της Αλίκης Βουγιουκλάκη, που ανεβάζει εκεί το έργο του Νηλ Σάιμον «Οι φυλακισμένοι της δεύτερης λεωφόρου» με τον Δημήτρη Παπαμιχαήλ. Από τότε, συνέχισε τη λειτουργία του ως θέατρο που στέγαζε τις παραγωγές της Αλίκης έως τον θάνατό της το 1996. Το 1999 παρέλαβε το Θέατρο Αλίκη η Ελληνική Θεαμάτων (ΕΛΛΘΕΑ) και αφού το ανακαίνισε, το εγκαινίασε το 2006 με το έργο «Τσινετσιτά» των Ρέππα-Παπαθανασίου.

Το θέατρο Δημήτρης Χορν που πήρε το όνομα του από τον αξέχαστο Δημήτρη Χορν βρίσκεται επί της οδού Αμερικής. Πρόκειται για το μετονομασμένο θέατρο «Διονύσια», που άνοιξε τη δεκαετία του 1950 και έχουν παίξει σ' αυτό μεγάλες μορφές του Ελληνικού θεάτρου όπως η Αλίκη Βουγιουκλάκη, ο Δημήτρης Παπαμιχαήλ, ο Δημήτρης Χορν, η Έλλη Λαμπέτη, ο Κώστας Χατζηχρήστος, ο Λάμπρος Κωνσταντάρας, η Τζένη Καρέζη και οι θίασοι τους.

Το 1880, ο Βασιλιάς Γεώργιος Α΄ λαμβάνει δωρεά 10.000 αγγλικές λίρες από τον ομογενή Ευστράτιο Ράλλη και αποφασίζει να τις χρησιμοποιήσει για την ανέγερση Εθνικής Σκηνής. (Γεωργίου Μ., 2018 – Φωτόπουλος, Β. 2000). Το 1891, μπαίνουν τα θεμέλια του σημερινού Εθνικού τότε Βασιλικού Θεάτρου, επί της οδού Αγίου Κωνσταντίνου, σε οικοπέδο του Νικόλαου Θων. Το θέατρο χτίζεται με βάση τα σχέδια του γνωστού και για άλλα δημόσια κτίρια Αυστριακού αρχιτέκτονα Ερνέστου Τσίλλερ και ονομάζεται «Βασιλικό Θέατρο». Η Δραματική Σχολή ανοίγει το 1901. Στις 30 Δεκεμβρίου 1903, ανεβαίνει η Ορέστεια του Αισχύλου, σε πεζή μετάφραση Γ. Σωτηριάδη. Αυτή η παράσταση υπήρξε και η αφορμή να ξεσπάσει μια μακρόχρονη γλωσσική αντιπαράθεση.

Φοιτητές της Φιλοσοφικής Σχολής, υποκινούμενοι από τον αρχαιολάτρη καθηγητή τους Γ. Μιστριώτη κατέβηκαν στην Αγίου Κωνσταντίνου και προσπάθησαν να ματαιώσουν την παράσταση. Τα επεισόδια που προκλήθηκαν, γνωστά ως «Ορεσטיακά», είχαν αποτέλεσμα ένα νεκρό και δέκα τραυματίες. Το 1908, το Βασιλικό Θέατρο ανακοινώνει ότι διακόπτει τις παραστάσεις του επ' αόριστον. Το θέατρο παρέμεινε κλειστό, φιλοξενώντας σποραδικά ξένους θιάσους, ως το 1932. Το Εθνικό θέατρο ιδρύεται τελικά το 1930, με νόμο που υπογράφει ο τότε Υπουργός Παιδείας Γ. Παπανδρέου στις 3 Μαΐου, ενώ τα εγκαίνιά του γίνονται στις 19 Μαρτίου του 1932. Το Εθνικό Θέατρο ως θεσμός είχε συνεχή παρουσία από το 1932 μέχρι σήμερα, αλλά χρησιμοποιούσε διάφορα κτίρια, όπως το Ρεξ. Το ιστορικό κτίριο Τσίλλερ ανακαινίστηκε και άνοιξε ξανά τις πόρτες του στις 14 Οκτωβρίου του 2009 με την παράσταση «Πουθενά» του Δημήτρη Παπαϊωάννου.

Η απόφαση για την ανέγερση του Δημοτικού Θεάτρου του Πειραιά πάρθηκε επί Δημάρχου Τρύφωνα Μουτζόπουλου ο οποίος το 1882, εγγράφει ένα ιδιαίτερα σημαντικό κονδύλι 200 χιλιάδων δραχμών «δι' ανέγερσιν θεάτρου», σε σύνολο δαπανών για τα δημοτικά έργα 315 χιλιάδων δραχμών. Έτσι ξεκίνησε η κατασκευή του Θεάτρου, στην Πλατεία Κοραή, «έναντι του Δημοτικού Παρθεναγωγείου», σε σχέδια που εκπόνησε ο Πειραιώτης αρχιτέκτονας Ι. Λαζαρίμος. Το όλο οικοδόμημα δεν ολοκληρώθηκε στην ίδια δημοκρατική περίοδο, αλλά μετά από δώδεκα χρόνια, επί δημαρχίας Θεοδώρου Ρετσίνα, το 1895. Το Δημοτικό Θέατρο Πειραιά, στις 9 Απριλίου του 1895, άνοιξε τις πόρτες του και ένα μήνα αργότερα υποδέχθηκε στην σκηνή, το έργο του Δημήτριου Βερναδάκη «Μαρία Δοξαπατρή».

Η σκηνή του θεάτρου θεωρείται ένα από τα ελάχιστα σωζόμενα δείγματα της εποχής μπαρόκ στην Ευρώπη, διαθέτει προσκήνιο και χώρο ορχήστρας ενώ η πλατεία, τα θεωρεία και οι εξώστες εξελίσσονταν σε τέσσερα επίπεδα. Το Δημοτικό Θέατρο Πειραιά έδωσε πολιτιστική πνοή στον Πειραιά, ενώ τα επόμενα χρόνια το όνομά του ταυτίστηκε με την ιστορία της πόλης και φυσικά την ιστορία της Ελλάδας. Κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και ειδικότερα όταν πραγματοποιήθηκε ο αποκλεισμός του Πειραιά από τις δυνάμεις του Αντάντ,

το Θέατρο αλλά και ο χώρος γύρω απ' αυτό, κατελήφθησαν από τους Γάλλους στρατιώτες που συμμετείχαν στον αποκλεισμό της πόλης. Για δύο χρόνια φιλοξένησε Μικρασιάτες πρόσφυγες, καθώς η πόλη δεν είχε άλλες υποδομές για το σκοπό αυτό ενώ ο βομβαρδισμός του Πειραιά από τους συμμάχους στις 11 Ιανουαρίου του '44, έπληξε μεγάλο μέρος του οικοδομήματος.

Τα νέα του σύγχρονα βήματα ξεκίνησαν την Τρίτη 22 Οκτωβρίου 2013, όταν το εντυπωσιακό, επιβλητικό κτίριο μετά από δέκα χρόνια «σιωπής», λόγω μιας πλήρους, αλλά και εντελώς απαραίτητης, ανακαίνισης, άνοιξε τις πύλες του στο κοινό και ανέβασε αυλαία. Αναλυτικά ιστορικά στοιχεία για το Δημοτικό Θέατρο Πειραιά στο οποίο εστιάζεται και η παρούσα εργασία, θα αναφερθούν στη συνέχεια.

Καταγράφοντας τις σημαντικότερες θεατρικές σκηνές της Αθήνας που έχουν αντέξει στο χρόνο και λειτουργούν έως σήμερα, είναι αξιοσημείωτο να αναφέρουμε ότι μόνο το Εθνικό Θέατρο και το Δημοτικό Θέατρο Πειραιά ανήκουν στις δημόσιες σκηνές, δηλαδή στα θέατρα που χρηματοδοτούνται από το κράτος και την εκάστοτε δημοτική αρχή, παρουσιάζοντας, ωστόσο, ένα πλούσιο καλλιτεχνικό πρόγραμμα απευθυνόμενο σε όλες τις ηλικίες και καλύπτοντας ένα μεγάλο εύρος καλλιτεχνικών δρώμενων.

Η εργασία επικεντρώνεται στο ένα από τα δύο αυτά δημόσια θέατρα και συγκεκριμένα στο Δημοτικό Θέατρο Πειραιά, καθώς από την ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας διαπιστώθηκε ότι οι μέχρι τώρα μελέτες δεν έχουν επικεντρωθεί στην ανάδειξη των παραστατικών τεχνών στο πλαίσιο της θεατρικής σκηνής γενικότερα πόσο μάλλον στο Δημοτικό Θέατρο Πειραιά ειδικότερα. Το κενό αυτό έρχεται να καλύψει η παρούσα εργασία μέσα από τη μελέτη των παραστατικών τεχνών (θέατρο, μουσική και χορός) στο καλλιτεχνικό πρόγραμμα του Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά κατά το χρονικό διάστημα 2013-2020. Ειδικότερα, η εργασία στοχεύει μέσα από μια ιστορική-αρχαιακή έρευνα να αναδείξει την παρουσία των τριών παραστατικών τεχνών και τις ενδεχόμενες μεταξύ τους διαφοροποιήσεις από την επαναλειτουργία του Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά το 2013 έως σήμερα στη βάση μια κριτικής αποτίμησής τους σε ένα από τα δύο ιστορικά θέατρα της Αθήνας.

III. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

3.1. Ιστορική – Αρχειακή έρευνα

Η εργασία αυτή συνιστά μια ιστορική αρχειακή έρευνα (Καρτερολιώτης, Κ. 2003), η οποία εντάσσεται στο είδος της αναλυτικής έρευνας, μιας σε βάθος μελέτης βάση των διαθέσιμων πληροφοριών. Η αρχειακή έρευνα αναπτύχθηκε ως αποτέλεσμα της ανάπτυξης Αρχείων. Είναι δηλαδή η έρευνα που αναζητά, επιλέγει ταξινομεί και αναλύει τα τεκμήρια μιας ή περισσότερων αρχειακών πηγών. Μεθοδολογικά, η αρχειακή έρευνα είναι μια μορφή δευτερογενούς έρευνας, αφού διερευνά τεκμήρια τα οποία δεν παράγει πρωτογενώς, αλλά που έχουν ήδη παραχθεί από τρίτους για σκοπούς που δεν σχετίζονται με τη συγκεκριμένη έρευνα. Η αρχειακή έρευνα είναι ιδιαίτερα σημαντική για την ιστορική, τη διαχρονική και τη συγκριτική έρευνα. Στη συγκεκριμένη έρευνα, μελετήσαμε την παρουσία των παραστατικών τεχνών (θέατρο, μουσική, χορός) στο καλλιτεχνικό πρόγραμμα του Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά από το 2013 έως και σήμερα με σκοπό την καταγραφή τους και τη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου αρχείου.

3.2. Η διαδικασία της παρούσας έρευνας

Για τις ανάγκες της εργασίας χρησιμοποιήθηκαν δευτερογενείς πηγές που αφορούν το έντυπο προωθητικό υλικό του θεάτρου, τα προγράμματα και το αρχείο σκηνής του θεάτρου, φωτογραφικό υλικό από το διαδίκτυο αλλά και από την αρχειοθήκη του θεάτρου καθώς επίσης και η απαραίτητη βιβλιογραφία σχετικά με το Δημοτικό Θέατρο και τις παραστατικές τέχνες. Μελετώντας όλες τις διαθέσιμες πηγές γύρω από το θέμα προσπαθήσαμε να δώσουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα γύρω από τις παραστατικές τέχνες γενικότερα και τις τρεις συγκεκριμένες που μελετήσαμε, το θέατρο, τη μουσική και τον χορό, ειδικότερα. Επίσης, βάση των πηγών δώσαμε το πλαίσιο των σημαντικών θεάτρων της Αθήνας εστιάζοντας εν συνεχεία στο Δημοτικό Θέατρο Πειραιά, όπου και

ασχοληθήκαμε εξ ολοκλήρου με την ιστορία του και την περίοδο επαναλειτουργίας του έως σήμερα.

IV. ΕΥΡΗΜΑΤΑ

4.1. Ιστορική αναδρομή του Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά

Το Δημοτικό Θέατρο Πειραιά, ένα θέατρο κόσμημα στην «καρδιά» του Πειραιά, ένα μνημείο της πόλης με εμβληματικό και συμβολικό χαρακτήρα, έχει μακρά και σημαντική ιστορία. Αποτελεί ‘στολίδι’ για την πόλη του Πειραιά, ένα αρχιτεκτονικό μνημείο της σύγχρονης πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδας, το κορυφαίο σωζόμενο ελληνικό θεατρικό κτίριο του 19^{ου} αιώνα. Το θέατρο μετρά πάνω από 120 χρόνια λειτουργίας έχοντας φιλοξενήσει σημαντικούς εκπρόσωπους της θεατρικής και μουσικής σκηνής. Το χρονικό αυτό διάστημα των ενός και πλέον αιώνων διακρίνεται σε συγκεκριμένες περιόδους με βάση ιστορικά, κοινωνικά και πολιτικά γεγονότα και, συγκεκριμένα: α) την περίοδο ίδρυσης του θεάτρου, β) την περίοδο 1895-1922, γ) την περίοδο 1925-1944, δ) την περίοδο 1947-1967, ε) την περίοδο 1967-1981, στ) την περίοδο 1981-2013 και ζ) την περίοδο 2013 έως και σήμερα. Οι περίοδοι αυτές παρουσιάζονται αναλυτικότερα στη συνέχεια.

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Αξαρή Ν. (2001), το 1882, ο τότε δήμαρχος Πειραιά Τρύφων Μουτζόπουλος παρουσίασε για πρώτη φορά στο Δημοτικό Συμβούλιο της πόλης ένα κονδύλι για την ανέγερση του θεάτρου, το οποίο ενέκριναν και όρισαν την τοποθεσία για την ανέγερση του έργου. Έτσι ξεκίνησε η κατασκευή του στην Πλατεία Κοραή, με συνολικό κόστος που άγγιξε τις 900.000 δραχμές, σε σχέδια που εκπόνησε ο Πειραιώτης αρχιτέκτονας Ι. Λαζαρίμος, καθηγητής του Πολυτεχνείου. Το Δημοτικό Θέατρο Πειραιά τελικά εγκαινιάστηκε και παραδόθηκε στην πόλη και στους κατοίκους της στις 9 Απριλίου του 1895, δώδεκα χρόνια μετά τη θεμελίωσή του, επί δημαρχίας Θεοδώρου Ρετσίνα, χωρίς να έχει ολοκληρωθεί πλήρως.

Ξεκίνησε έτσι μια έντονα θεατρική περίοδος με ένα ποικίλο πρόγραμμα ξεκινώντας με το έργο του Δημήτριου Βερναρδάκη «Μαρία Δοξαπατρή» και συνεχίζοντας με παραστάσεις όπως ο «Άμλετ» του ο.Σαίξπηρ, η «Άλκηστις» του Ευριπίδη κ.ο.κ.

Το πρόγραμμα όμως άνηκε στο κλασικό ρεπερτόριο και δεν ικανοποίησε το κοινό του Πειραιά λόγω του χαρακτήρα του καθώς ο κόσμος αποζητούσε θεάματα πιο ανάλαφρου περιεχομένου. Από το 1910 και μετά, το Δημοτικό Θέατρο εισέρχεται σε μια από τις δυσκολότερες περιόδους. Οι Βαλκανικοί πόλεμοι, οι Παγκόσμιοι Πόλεμοι και ο Εθνικός Διχασμός αλλάζουν το σκηνικό της πόλης και κατά συνέπεια του θεάτρου. Την περίοδο αυτή το θέατρο εξυπηρετεί ανάγκες της περιόδου λειτουργώντας άλλοτε ως δημαρχείο, άλλοτε ως στρατώνας κ.ο.κ. Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, το κύμα των προσφύγων καταφθάνει στο λιμάνι και βρίσκει καταφύγιο στις πλατείες και, κυρίως, στο θέατρο όπου κάθε θεωρείο φιλοξενούσε και μια οικογένεια για δύο χρόνια (Εικόνα 4.1).

Εικόνα 4.1: Πρόσφυγες του 1922 στο Δημοτικό Θέατρο Πειραιά (Πηγή: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, 2016)

Τα επόμενα χρόνια (1925-1944) βρίσκουν το Δημοτικό Θέατρο σε πλήρη λειτουργία καλλιτεχνικών δρώμενων εισακούοντας την ανάγκη του κοινού του Πειραιά το θέατρο να λειτουργήσει ως ένας πυρήνας συνοχής της πόλης που να ανταποκρίνεται στους Πειραιώτες, παρουσιάζοντας σπουδαία έργα από σημαντικούς θιάσους της εποχής όπως αυτός της Μαρίκας Κοτοπούλη («Στέλλα Βιολάντη» του Ξενόπουλου, «Ηλέκτρα» του Σοφοκλή) και του Αιμίλιου Βεάκη

(«Άθλιοι» του Β.Ουγκώ). Το 1926, (Κουρμουλάκης, Κ., 2018) αναρτάται η ιστορική ζωγραφική αυλαία του Δημοτικού Θεάτρου με τίτλο «Αι νύμφαι ακούουσai τον Ορφέα» (Εικόνα 4.2) που φιλοτεχνήθηκε από τον σκηνογράφο Θεόδωρο Αρμενόπουλο.

Εικόνα 4.2: Αι νύμφαι ακούουσai τον Ορφέα (Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Δημοτικού Θεάτρου)

Η αυλαία αποτελεί ένα εξαιρετικά σημαντικό θεατρικό τεκμήριο, όχι μόνο γιατί είναι από τα ελάχιστα δείγματα ζωγραφικής θεατρικής αυλαίας που σώζονται στη χώρα μας, αλλά και γιατί είναι το μοναδικό δείγμα της τέχνης της σκηνογραφίας από την περίοδο του Μεσοπολέμου που έφτασε ως τις μέρες μας και παραμένει αποθηκευμένη έως και σήμερα στη σκηνή του Θεάτρου.

Το 1944, (Αξαρχής Ν., 2001), το Δημοτικό Θέατρο βιώνει μία από τις μεγαλύτερες καταστροφές του στον βομβαρδισμό του Πειραιά από τα αγγλικά στρατεύματα που αποχωρούσαν και, παρόλο που διασώζεται, οι ζημιές του είναι εκτεταμένες. Το χρονικό διάστημα που ακολουθεί (1947-1967) μετά τον βομβαρδισμό και τις ζημιές που αυτός άφησε πίσω, έγιναν κάποιες απαραίτητες επισκευές για να μπορέσει να λειτουργήσει και πάλι το θέατρο. Η σκηνή του θεάτρου ξαναγίνεται βήμα δημιουργίας για θιάσους της εποχής παρουσιάζοντας ελληνικές κωμωδίες και μουσικές παραστάσεις. Στα μετέπειτα χρόνια λειτουργίας του, φαίνεται, με βάση το περιεχόμενο του προγράμματος, πως η μουσική έχει ήδη κερδίσει την προτίμηση του κόσμου και συναυλίες σημαντικών μουσικών

καλλιτεχνών λαμβάνουν χώρα δημιουργώντας έναν διάυλο επικοινωνίας των συναισθημάτων και των απόψεων των κατοίκων της πόλης.

Το πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου 1967 συνιστά ένα ακόμα χρονικό ορόσημο καθώς το θέατρο εισέρχεται σε μια νέα περίοδο που μάλιστα εκτείνεται και μετά την πτώση της χούντας των συνταγματαρχών το 1974 (Αθανασοπούλου και Κάλλος, 2015). Το χρονικό αυτό διάστημα (1967-1981) πραγματοποιούνται αυθαίρετες επεμβάσεις στο κτήριο του θεάτρου αλλοιώνοντας την αρχιτεκτονική φυσιογνωμία του. Ωστόσο, οι παραστάσεις συνεχίζονται με σημαντικά καλλιτεχνικά γεγονότα και με συνεργασίες όπως αυτή με το Εθνικό Θέατρο και την Εθνική Λυρική Σκηνή που δίνουν παραστάσεις στο θέατρο. Το 1980 αποτελεί ένα σημείο σταθμό αυτής της περιόδου καθώς το Δημοτικό Θέατρο ανακηρύσσεται με υπουργική απόφαση προστατευόμενο μνημείο «ως έργο τέχνης» καθώς θεωρείται το κορυφαίο σωζόμενο κτίριο του 19^{ου} αιώνα εξαιτίας της κλίμακας και της μνημειακής εμφάνισής του. Από τη χρονολογία αυτή και μετά, αρχίζει μια πιο σοβαρή και εμπεριστατωμένη αντιμετώπιση του θεάτρου από τις τοπικές αρχές.

Η αντιμετώπιση αυτή διαμορφώνει μια ακόμα χρονική περίοδο, αυτή μεταξύ 1981-2013 και ενισχύεται τόσο από τις σημαντικές φθορές που είχε μέχρι τότε υποστεί το κτήριο από τις συχνές και διαφορετικές χρήσεις, όσο και από τον μεγάλο σεισμό του 1981 που έπληξε σοβαρά το Δημοτικό Θέατρο. Έτσι, το 1984 ξεκινούν οι πρώτες μελέτες για την αποκατάστασή του, ενώ το 1985 χαρακτηρίζεται από το Υπουργείο Πολιτισμού διατηρητέο, ως μνημείο της νεότερης αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Στη συνέχεια, πέρασε σε μια περίοδο αδράνειας, παρόλο που το 1989 πραγματοποιήθηκαν κάποιες επισκευαστικές εργασίες, οι οποίες το προφύλαξαν από μια ολοσχερή καταστροφή από τον μεγάλο σεισμό του 1999.

Ωστόσο, ο σεισμός του 1999 έκανε επιτακτική την ανάγκη ριζικής ανακαίνισης του θεάτρου. Έτσι, το έργο της αποκατάστασης ξεκίνησε τον Μάιο του 2008 υπό την επίβλεψη της Διεύθυνσης Αναστήλωσης Νεότερων και Σύγχρονων Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού και με χρηματοδότηση από το Γ' Κοινοτικό πλαίσιο Στήριξης και το ΕΣΠΑ.

Με τα κονδύλια αυτά, το Δημοτικό Θέατρο αναστυλώθηκε, ενισχύθηκαν οι παλιές λιθοδομές και ανακατασκευάστηκαν τα δάπεδα, ενώ αποκαταστάθηκαν οι μοναδικές διακοσμήσεις στους τοίχους και τις οροφές. Επίσης, αντικαταστάθηκαν οι παλιές μηχανολογικές και τεχνικές εγκαταστάσεις με νέους μηχανισμούς σκηνής και σύγχρονα μηχανήματα. Η ριζική αυτή ανακαίνιση είχε ως αποτέλεσμα το Δημοτικό Θέατρο Πειραιά να αποτελέσει εντέλει ένα σύγχρονο θέατρο, ικανό να φιλοξενήσει θεατρικές, χορευτικές και μουσικές παραστάσεις υψηλών προδιαγραφών, διαμορφώνοντας έτσι την πιο πρόσφατη χρονική του περίοδο.

Η νέα εποχή, 2013-έως σήμερα, για την πολιτιστική ζωή του Πειραιά, αλλά και της ευρύτερης περιφέρειας της Αττικής ξεκίνησε την Τρίτη 22 Οκτωβρίου 2013, όταν το επιβλητικό ανακαινισμένο κτίριο του Δημοτικού Θεάτρου ανέβασε αυλαία ανοίγοντας τις πύλες του στο κοινό. Η επαναλειτουργία του Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά γέμισε με προσμονή την θεατρική κοινότητα, αλλά και τους θεατές τόσο του Πειραιά όσο και της Αθήνας, οι οποίοι ανταποκρίθηκαν θετικά στις καλλιτεχνικές προτάσεις του.

Εικόνα 4.3: Κεντρική Αίθουσα Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά (Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Δημοτικού Θεάτρου)

Για την πρώτη θεατρική περίοδο της επαναλειτουργίας του, σύμφωνα με το αρχείο του Δημοτικού Θεάτρου, ο καλλιτεχνικός διευθυντής, ο σκηνοθέτης Τάκης Τζαμαριάς, ετοίμασε ένα πρόγραμμα απευθυνόμενο στον σύγχρονο θεατή

με παραστάσεις από το διεθνές και ελληνικό δραματολόγιο, συναυλίες και εκθέσεις. Το 2015, τα ηνία της καλλιτεχνικής διεύθυνσης πέρασαν στον σκηνοθέτη Νίκο Διαμαντή, όπου μέχρι και σήμερα λειτουργεί το Δημοτικό Θέατρο σαν ένα κέλφος παραγωγής πολιτισμού και καλλιτεχνικής παρέμβασης σε όλο τον χώρο του Πειραιά και όχι μόνο.

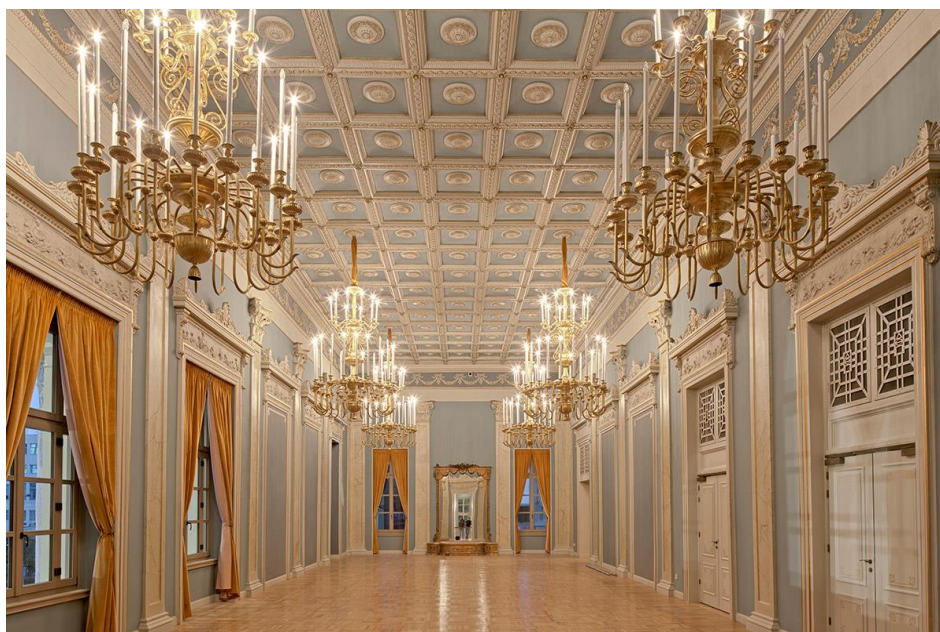
Στο πλαίσιο αυτό, αναπτύσσεται μια δυναμική πορεία με σύγχρονες παραγωγές, ρεπερτόριο υψηλού επιπέδου, εξωστρέφεια, κινητικότητα και συνεργασίες, άνοιγμα προς την τοπική κοινωνία και την νεολαία, διάχυση στα πολυμέσα, εργαστήρια, εκθέσεις, ομιλίες, τα οποία αποτελούν έναν σύγχρονο παρεμβατικό πολυχώρο. Η νέα εποχή επαναλειτουργίας του Δημοτικού Θεάτρου προσελκύει όλο και μεγαλύτερο μέρος του κοινού, το οποίο ανταποκρίνεται θετικά στο ποικίλο καλλιτεχνικό πρόγραμμα που κάθε χρόνο εξελίσσεται και εμπλουτίζεται.

Συμπληρωματικά με όλα τα παραπάνω, θα πρέπει να γίνει αναφορά στον ιδιαίτερο τύπο θεάτρου που αποτελεί το Δημοτικό Θέατρο Πειραιά, το οποίο σύμφωνα με τους Μπίρη Μάνο και Καρδαμίτση-Αδάμη Μάρω (2001), είναι κτισμένο στο πρότυπο του Ωδείου των Παρισίων [Theatre d'Odeon], και ακολουθεί αρχιτεκτονικά την κλασικιστική παράδοση και κυρίως την γερμανική σχολή που εκπροσωπούσε ο Ερνέστος Τσίλερ. Μορφολογικά δηλαδή αποτελεί έναν συνδυασμό των αρχών της γαλλικής και γερμανικής παράδοσης. Ο διάκοσμός του, ωστόσο, και κυρίως η σκηνή του, το καθιστούν ένα από τα ελάχιστα δείγματα της εποχής του μπαρόκ, που διασώζονται μέχρι σήμερα στην Ελλάδα. Η μνημειώδης πρόσοψή του (Εικόνα 4.5), εντυπωσιακή για τον θεατή, αποτελείται από ναόσχημο πρόπυλο με τέσσερις αράβδωτους κορινθιακού ρυθμού κίονες, δυσανάλογα λεπτούς για το ύψος τους, και τριγωνικό αέτωμα. Η κίνηση των θεατών οργανώνεται γύρω από την κύρια αίθουσα των θεαμάτων. Η κίνησή τους μέσα από τα κλιμακοστάσια καθορίζεται από την ανάγκη μετάβασης στα θεωρεία του θεάτρου, στο υπερώο και, τέλος, στην περίμετρο του θόλου της οροφής όπου με την αναστήλωση του θεάτρου αποκαλύφθηκε ένας μυστικός και απροσπέλαστος έως τότε χώρος για τους θεατές και τους επισκέπτες του.

Εικόνα 4.5: Εξωτερική Πρόσωση Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά (Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Δημοτικού Θεάτρου)

Το κέντρο του προθάλαμου καλύπτουν οι είσοδοι στην Κεντρική Αίθουσα του θεάτρου, ενώ αριστερά βρίσκεται η αίθουσα υποδοχής του ισογείου και δεξιά η κεντρική σκάλα του θεάτρου η οποία οδηγεί στον εντυπωσιακό χώρο υποδοχής του 1^{ου} ορόφου, (Εικόνα 4.4) όπου βρίσκεται η μεγάλη αίθουσα υποδοχής των θεατών έχοντας επιβλητικό διάκοσμο και όλα τα χαρακτηριστικά μιας κλασικής αίθουσας χορού των θεάτρων του τέλους του 19^{ου} αιώνα. Σήμερα ο χώρος αυτός χρησιμοποιείται ως δεύτερη σκηνή, για παραστάσεις μικρότερων τεχνικών απαιτήσεων όπου πραγματοποιούνται με ελάχιστα σκηνικά αντικείμενα καθώς επίσης και για διάφορες εκδηλώσεις όπως συνεντεύξεις τύπου του δήμου, παρουσιάσεις βιβλίων, ομιλίες και διαλέξεις.

Εικόνα 4.4: Φουαγιέ 1^{ου} ορόφου ΔΘΠ (Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Δημοτικού Θεάτρου)

Η εσωτερική διάταξη της κεντρικής αίθουσας θεαμάτων αποτελείται από την πλατεία και από την Σκηνή. Η πλατεία έχει σχήμα πετάλου με 500 καθίσματα αρχικά και 298 στη συνέχεια. Οι υπόλοιπες θέσεις κατανέμονται στα 23 θεωρεία του πρώτου εξώστη και στα αντίστοιχα του δεύτερου εξώστη, αλλά και στον τρίτο εξώστη, με συνολικό αριθμό 500 θέσεων σήμερα (Εικόνα 4.3). Η αίθουσα φωτιζόταν από έναν τεράστιο πολυέλαιο που παλαιότερα λειτουργούσε με γκάζι, ο οποίος σώζεται και χρησιμοποιείται έως και σήμερα.

Το ενδιαφέρον για το Θέατρο του Πειραιά, όμως, δεν εξαντλείται μόνο στην αρχιτεκτονική του. Η σκηνή του θεάτρου, η οποία θεωρείται ένα από τα ελάχιστα σωζόμενα δείγματα της εποχής του μπαρόκ στην Ελλάδα, έχει βάθος 16 μέτρα, πλάτος 17 μέτρα και ύψος 18 μέτρα, διαθέτει προσκήνιο και χώρο για την ορχήστρα. Πρόκειται για την μοναδική σκηνή στην Ελλάδα, και μία από τις ελάχιστες στην Ευρώπη, που αποκαλύφθηκαν σύνθετοι μηχανισμοί του θεάτρου μπαρόκ, οι οποίοι προσέφεραν τη δυνατότητα παρουσίασης ποικίλων θεαμάτων εμπλουτισμένων μάλιστα με πολλαπλά σκηνικά τεχνάσματα. Σε αυτό βοηθούσε και η επικλινής σκηνή του θεάτρου που επέτρεπε μια καλύτερη προοπτική της σκηνικής δράσης στους θεατές. Η κλίση της σκηνής έχει διατηρηθεί έως και σήμερα και οι νεότεροι σκηνογράφοι με ακριβείς μετρήσεις προσαρμόζουν την

σχεδίαση των σκηνικών τους ώστε να μην επηρεάζεται η σταθερότητα των σκηνικών από την κλίση αυτή.

Η τελευταία περίοδος που διαμορφώνει τη νέα εποχή του θεάτρου (2013-σήμερα) συνιστά και το χρονικό διάστημα μελέτης της παρούσας εργασίας. Όπως έχει ήδη σημειωθεί, η έμφαση δίνεται στις παραστατικές τέχνες του χορού, της μουσικής και του θεάτρου που εντάσσονται στο καλλιτεχνικό πρόγραμμα του Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά το χρονικό αυτό διάστημα και οι οποίες παρουσιάζονται στη συνέχεια.

4.2. Χρονολογική καταγραφή παραστάσεων παραστατικών τεχνών στο καλλιτεχνικό πρόγραμμα του Δημοτικού Θεάτρου (2013-2020)

Ακολουθεί η χρονολογική καταγραφή των παραστάσεων παραστατικών τεχνών που εντάσσονται στο καλλιτεχνικό πρόγραμμα του Δημοτικού Θεάτρου από το 2013 έως το 2020. Δύο σημεία θα πρέπει να επισημανθούν. Πρώτον, το ετήσιο καλλιτεχνικό πρόγραμμα του Θεάτρου διαρκεί εννέα μήνες, από τον Σεπτέμβριο έως τον Ιούνιο κάθε θεατρικού έτους. Δεύτερον, σημειώνεται ότι ο προσδιορισμός των παραστάσεων που ακολουθεί ως προς το είδος τέχνης που ανήκουν δίνεται με βάση τον προσδιορισμό τους από την εκάστοτε παραγωγή και όχι από την ερευνήτρια.

Αρχής γενομένης της θεατρικής περιόδου 2013-2014, διαπιστώνεται ότι την περίοδο αυτή, λόγω των εγκαινίων επαναλειτουργίας του θεάτρου, το καλλιτεχνικό πρόγραμμα ξεκίνησε τον Οκτώβριο και όχι ως είθισται τον Σεπτέμβριο, ενώ διεξήχθησαν 19 παραστάσεις στο σύνολό τους (Πίνακας 4.1). Από τις παραστάσεις αυτές, οι 9 ήταν θεατρικές, οι 11 ήταν παραστάσεις μουσικού περιεχομένου και 1 παράσταση χοροθεάτρου. Από την καταγραφή των παραστάσεων διαπιστώνονται τα ακόλουθα. Καταρχάς, οι παραστάσεις του 2013-2014 αποτελούν όλες ελληνικές παραγωγές. Επιπλέον, την πρώτη χρονιά επαναλειτουργίας του θεάτρου, δίνεται έμφαση στη μουσική με συναυλίες, μουσικά δρώμενα και οπερέτες. Λιγότερες ήταν οι θεατρικές παραστάσεις που, όμως, κάλυψαν ένα μεγάλο εύρος στο θεατρικό ρεπερτόριο από την κωμωδία έως το δράμα.

Παρατηρούμε, επίσης, ότι υπήρξε μια χοροθεατρική παράσταση στην οποία συνδυάζονται κατ' ουσία οι τρεις παραστατικές τέχνες του θεάτρου, της μουσικής και του χορού. Μάλιστα, η παράσταση αυτή, ούσα στην έναρξη του καλλιτεχνικού προγράμματος, προσέδιδε μια αίσθηση ολότητας για την αντιπροσώπευση των τριών αυτών τεχνών στις μετέπειτα καλλιτεχνικές επιλογές. Μια ακόμα παράσταση σύνθεσης των τριών τεχνών αναδεικνύεται μέσα από την οπερέτα. Ωστόσο, δεν υπήρξε κάποια αμιγώς χορευτική παράσταση.

***Πίνακας 4.1:** Καλλιτεχνικό πρόγραμμα Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά 2013-2014 (Πηγή: αρχείο Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά)*

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΠΕΙΡΑΙΑ 2013-2014					
α/α	ΤΙΤΛΟΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ	ΣΚΗΝΟΘΕΤΗΣ / ΦΟΡΕΑΣ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ	ΕΙΔΟΣ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ
1	Δρόμοι του Πειραιά	Φ. Ευαγγελινός	Οκτώβριος 13'	Χοροθέατρο	Ελληνική
2	Συναυλία "Ελληνική Ραψωδία"	Μαντολινάτα	Νοέμβριος 13'	Μουσική	Ελληνική
3	Ρεσιτάλ Πιάνου/Σαξοφώνου	Παπαγεωργίου/Κερκέζος	Νοέμβριος 13'	Μουσική	Ελληνική
4	Ιλιάδα	Στ. Λιβαθινός	Νοέμβριος 13'	Θέατρο	Ελληνική
5	Συναυλία Φ.Δάρρα/Λ.Χαλκιάς	Λαϊκή Ορχήστρα Μ. Θεοδωράκης	Δεκέμβριος 13'	Μουσική	Ελληνική
6	Manhattan Vibes Ensemble	ΚΟΑ	Δεκέμβριος 13'	Μουσική	Ελληνική
7	Η ρομαντική μου ιστορία	Β. Θεοδωρόπουλος	Δεκέμβριος 13'	Θέατρο	Ελληνική
8	Το μαγικό Βιολί	Ν. Ξανθούλης	Δεκ.13'-Ιαν.14'	Οπερέτα	Ελληνική
9	Το πνεύμα των Χριστουγέννων	Α. Σακελλαρίου / Καμεράτα	Δεκ.13'-Ιαν.14'	Μουσικο-θεατρική	Ελληνική
10	Η κόρη της καταιγίδας	Θ. Σακελαρίδης	Δεκ.13'-Ιαν.14'	Οπερέτα	Ελληνική
11	Συναυλία Musical αγάπη μου!	Ε. Μανωλίδου	Δεκέμβριος 13'	Μουσική	Ελληνική
12	Συναυλία Σ. Ξαρχάκος	Σ. Ξαρχάκος	Ιανουάριος 14'	Μουσική	Ελληνική
13	Επτά θανάσιμα αμαρτήματα	Σ. Γασπαράτος	Ιανουάριος 14'	Μουσική	Ελληνική
14	Μόνος με τον	Α. Χειλάκης	Ιαν.-Φεβρ.14'	Θέατρο	Ελληνική

	Άμλετ				
15	Ο Έλλην Βρυκόλαξ	Κ. Ντέλλας	Ιαν.-Φεβρ.14'	Θέατρο	Ελληνική
16	Στον ίσκιο της Θυγατέρας	Γ. Παπαλαζάρου	Μάρτιος 14'	Θέατρο	Ελληνική
17	Καυγάδες στην Κιότζα	Β. Παπαβασιλείου	Μαρ.-Απρ.14'	Θέατρο	Ελληνική
18	Τετράς η ξακουστή του Πειραιά	Λ. Νικολακοπούλου	Απρ.-Μάιος 14'	Μουσική	Ελληνική
19	Μεφίστο	Ν. Μαστοράκης	Μάιος-Ιουν.14'	Θέατρο	Ελληνική

Την επόμενη καλλιτεχνική περίοδο, 2014-2015, διεξήχθησαν 10 παραστάσεις (Πίνακας 4.2). Οι 5 αφορούσαν το θέατρο, οι 4 τη μουσική και οι 2 τον χορό. Παρατηρούμε ότι αυτή την χρονική περίοδο το καλλιτεχνικό πρόγραμμα ήταν μικρό και λυτό. Όμως αυτό εξηγείται καθώς την καλλιτεχνική αυτή χρονιά υπήρξε αλλαγή της καλλιτεχνικής διεύθυνσης κατά τη διάρκεια της περιόδου. Η αλλαγή αυτή είχε ως αποτέλεσμα το πρόγραμμα να μην αναπτυχθεί στην πλήρη διάστασή του τόσο χρονικά όσο και από άποψη περιεχομένου. Ωστόσο, διαπιστώνουμε ότι τόσο το θέατρο όσο και η μουσική παρουσιάζονται σχεδόν σε αντίστοιχο αριθμό καλλιτεχνικών δρώμενων. Οι παραστάσεις χορού αυξάνονται μεν σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά, αλλά εξακολουθούν να μην κατέχουν κυρίαρχη θέση στο καλλιτεχνικό πρόγραμμα. Επιπλέον, αρχίζουν να κάνουν την εμφάνισή τους στο καλλιτεχνικό πρόγραμμα και ξένες παραγωγές, με αποτέλεσμα να αρχίσει να δημιουργείται ένας διάυλος επικοινωνίας και συνεργασίας με παραγωγές του εξωτερικού.

Πίνακας 4.2 Καλλιτεχνικό πρόγραμμα Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά 2014-2015 (Πηγή: αρχείο Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά)

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΠΕΙΡΑΙΑ 2014-2015					
α/α	ΤΙΤΛΟΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ	ΣΚΗΝΟΘΕΤΗΣ / ΦΟΡΕΑΣ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ	ΕΙΔΟΣ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ
1	Συναυλία "Μια βραδιά με τον Μότσαρτ"	Ελληνοτουρκική Ορχήστρα Νέων	Σεπτέμβριος 14'	Μουσική	Ξένη
2	Ερωτευμένος Σοπέν	ΕΛΣ	Οκτώβριος 14'	Χορός	Ελληνική

3	Η γυναίκα και ο λύκος	Ε. Παπακωνσταντίνου	Νοέμβριος 14'	Θέατρο	Ελληνική
4	Η κοιλάδα των εκπλήξεων	Π. Μπούκ	Νοεμ.-Δεκ.14'	Θέατρο	Ξένη
5	Κόκκινα Φανάρια	Ν. Μαστοράκης	Δεκ.14'-Φεβρ.15'	Θέατρο	Ελληνική
6	Το Μαύρο Θέατρο της Πράγας	BLACK THEATRE JIRI SRNEC	Δεκέμβριος 14'	Θέατρο	Ξένη
7	Αντιγόνη	Αραβικός Θίασος	Μάρτιος 15'	Θέατρο	Ξένη
8	Θέλω να δω τον πάπα	Β. Παπαβασιλείου / ΕΛΣ	Απρ.-Μάιος 15'	Οπερέτα	Ελληνική
9	Συναυλία	Αμερικανική κοινότητα	Μάιος 15'	Μουσική	Ξένη
10	Το σωματίδιο του Θεού	Χαϊνήδες / Κι όμως κινείται	Ιούνιος 15'	Χορός / Μουσική	Ελληνική

Την περίοδο 2015-2016, οι παραστάσεις στο σύνολό τους είναι 16, από τις οποίες οι 8 είναι θεατρικές, οι 4 μουσικές και οι 5 χορού (Πίνακας 4.3). Παρατηρούμε ότι οι παραστάσεις χορού αρχίζουν να αυξάνονται στο πρόγραμμα αυτής της χρονιάς δίνοντας έμφαση σε αυτό το είδος παραστατικής τέχνης. Ξεπερνούν σε αριθμό τις μουσικές παραστάσεις και κάνουν πιο ολοκληρωμένο τον καλλιτεχνικό προγραμματισμό. Οι ξένες παραγωγές είναι μόλις 2 και αφορούν και οι δύο παραστάσεις χορού διαφορετικού είδους. Αυτήν την χρονιά δίνεται μεγάλη σημασία στην καλλιέργεια της θεατρικής παιδείας μέσω του Ευρωπαϊκού Εκπαιδευτικού Προγράμματος (ΕΣΠΑ), το οποίο απευθύνεται σε μαθητές όλων των σχολικών βαθμίδων, αλλά και επιμέρους δράσεων οι οποίες αποσκοπούν στην καλλιέργεια των νέων και στην μύησή τους στον πολιτισμό και την θεατρική παιδεία με την παρουσίαση της παράστασης «Μια μέρα στο Θέατρο» και την ξενάγηση των μαθητών στους χώρους του θεάτρου. Το πρόγραμμα είχε διάρκεια 1 μήνα και η είσοδος ήταν δωρεάν για τους μαθητές που παρακολούθησαν το πρόγραμμα.

Πίνακας 4.3 Καλλιτεχνικό πρόγραμμα Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά 2015-2016 (Πηγή: αρχείο Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά)

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΠΕΙΡΑΙΑ 2015-2016					
α/α	ΤΙΤΛΟΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ	ΣΚΗΝΟΘΕΤΗΣ / ΦΟΡΕΑΣ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ	ΕΙΔΟΣ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ
1	Still Life	Δ. Παπαϊωάννου	Σεπτ-Νοεμ.15'	Χορός	Ελληνική
2	Ταξίδι στην αιωνιότητα	ΕΛΣ	Οκτώβριος 15'	Χορός	Ελληνική
3	Συναυλία Ε.Καραϊνδρου/ Μ.Φαραντούρη	ΚΟΑ	Οκτώβριος 15'	Μουσική	Ελληνική
4	Λίμνη των Κύκνων	Μπαλέτο Μόσχας	Οκτ.-Νοεμ.15'	Χορός	Ξένη
5	Μια μέρα στο Θέατρο	Λ.Μελεμέ / ΕΣΠΑ	Νοέμβριος 15'	Θέατρο	Ελληνική
6	Φάουστ	Κ. Ευαγγελάτου	Δεκ.15'-Φεβρ.16'	Θέατρο	Ελληνική
7	Πόση γη χρειάζεται ο άνθρωπος	3rd person thetaer group	Δεκ.15-Απρ.16	Θέατρο	Ελληνική
8	Insomnia Greca	Κ. Ντέλλας	Δεκ.15'/Μαρ.16'/ Απρ.16'	Θέατρο	Ελληνική
9	Συναυλία Ρεμπέτικα	Γ. Μπέζος	Ιανουάριος 16'	Μουσική	Ελληνική
10	Ρωμαίος & Ιουλιέττα	Κ. Ρήγος	Φεβρ.-Απρ.16'	Θέατρο	Ελληνική
11	Προδοσία	Γ. Μόσχος	Μαρ.-Απρ.16'	Θέατρο	Ελληνική
12	Tango Revolution	Gustavo Russo	Απρίλιος 16'	Χορός	Ξένη
13	Ερωτόκριτος	Χαϊνηδες / Κι όμως κινείται	Απρίλιος 16'	Χορός / Μουσική	Ελληνική
14	Πλάτωνα, Απολογία Σωκράτη	Δ. Αβδελιώδης	Μάιος 16'	Θέατρο	Ελληνική
15	Η επίτευξη του Φοίνικα	Δ. Μαυριτσάκης	Μάιος 16'	Θέατρο	Ελληνική
16	Συναυλία Φίλα με..	Σ. Κραουνάκης	Ιούνιος 16'	Μουσική	Ελληνική

Την χρονιά 2016-2017 παρουσιάζονται 19 συνολικά παραστάσεις από τις οποίες οι 9 είναι θεατρικές, οι 8 μουσικές και οι 2 χορού (Πίνακας 4.4). Οι μουσικές παραστάσεις αυτή τη χρονιά είναι ιδιαίτερα αυξημένες και με μεγάλη ανταπόκριση από το κοινό. Είναι μια χρονιά με έντονα θεατρικό χαρακτήρα με

συνεργασίες με φεστιβάλ και άλλα θέατρα, αλλά και με πολλές συναυλίες ενταγμένες στο πρόγραμμα. Οι παραστάσεις χορού είναι λίγες συγκριτικά με τις άλλες, όμως παραμένουν πάντα επιλογή στον προγραμματισμό της κάθε χρονιάς. Οι παραστάσεις μπαλέτου βλέπουμε ότι αρχίζουν να αποτελούν μια σταθερή επιλογή στον προγραμματισμό και να εντάσσονται μέσα σε αυτόν τα τελευταία χρόνια.

***Πίνακας 4.4** Καλλιτεχνικό πρόγραμμα Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά 2016-2017 (Πηγή: αρχείο Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά)*

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΠΕΙΡΑΙΑ 2016-2017					
α/α	ΤΙΤΛΟΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ	ΣΚΗΝΟΘΕΤΗΣ / ΦΟΡΕΑΣ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ	ΕΙΔΟΣ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ
1	Φάουστ	Κ. Ευαγγελάτου	Σεπ.-Οκτ.16'	Θέατρο	Ελληνική
2	Συναυλία ΕΡΤ	Ορχήστρα ΕΡΤ	Οκτ.16/Φεβ.17'/ Απρ.17'	Μουσική	Ελληνική
3	Mon Petit Prince	Δ. Μπογδάνος	Οκτώβριος 16'	Θέατρο	Ελληνική
4	Τα ταξίδια των Γκιουλιβερ	Δ. Μπογδάνος	Οκτ.16'-Μαρ.17'	Θέατρο	Ελληνική
5	Άμλετ	Γ. Κακλέας	Νοεμ.16'-Ιαν.17'	Θέατρο	Ελληνική
6	Το ψωμί της Νινευί	Δ. Μυλωνάς	Νοεμ.16'-Φεβ.17'	Θέατρο	Ελληνική
7	Καρυοθραύστης	Μπαλέτο Μόσχας	Δεκέμβριος 16'	Χορός	Ξένη
8	Η Ιδέα	Καμεράτα	Ιαν.-Μαρ.17'	Οπερέτα	Ελληνική
9	Καλιγούλας	Α. Δανέζη-Knutsen	Φεβ.-Μαρ.17'	Θέατρο	Ελληνική
10	Συναυλία Γλυκερία		Φεβρουάριος 17'	Μουσική	Ελληνική
11	Συναυλία Β. Καρακώστα		Φεβρουάριος 17'	Μουσική	Ελληνική
12	Συναυλία Γ. Νταλάρας		Μάρτιος 17'	Μουσική	Ελληνική
13	Μπαμπά Χορεύεις;	Α. Καραζήσης	Μαρ.-Μάιος 17'	Θέατρο	Ελληνική
14	Private 2	Documenta14	Απρίλιος 17'	Χορός	Ξένη
15	Προς τον κύριο Φράνκλιν Α. Φορντ	Θ. Γκόνης / Φεστιβάλ Φιλίππων	Απρίλιος 17'	Θέατρο	Ελληνική
16	Συνέντευξη με τον Γ. Σεφέρη	Μ. Χούκλη / Φεστιβάλ Φιλίππων	Απρίλιος 17'	Θέατρο	Ελληνική
17	Συναυλία Τακιμ-Καφε Αμάν		Απρίλιος 17'	Μουσική	Ελληνική

18	Εβίτα	Δ. Μαλισσόβας	Μάιος 17'	Μιούζικαλ	Ελληνική
19	Όπερα της Σανγκάης	Shangai theater	Ιούνιος 17'	Μουσική	Ξένη

Την καλλιτεχνική περίοδο 2017-2018 έχουμε στο σύνολο 17 παραστάσεις, από τις οποίες οι 12 αφορούν το θέατρο, οι 4 την μουσική και 1 τον χορό (Πίνακας 4.5). Παρατηρούμε ότι το θέατρο κατέχει κυρίαρχη θέση στο πρόγραμμα αυτής της χρονιάς με σημαντικές θεατρικές παραστάσεις και συνεργασίες, όπως αυτή με το Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος. Επίσης, λαμβάνουν χώρα κάποιες μουσικές παραστάσεις αλλά μόλις μια παράσταση χορού με μια συνεργασία από το εξωτερικό. Οι υπόλοιπες είναι όλες ελληνικές παραγωγές τόσο στο θέατρο όσο και στη μουσική. Αυτήν την χρονιά ξεκινάει το 3ετές πρόγραμμα ΕΣΠΑ που θα ολοκληρωθεί το 2020, με τίτλο «Η δυναμική του ελληνικού λόγου στο θέατρο». Πρόκειται για ένα πρόγραμμα με διάρκεια 3 μηνών όπου περιλαμβάνει την παρουσίαση 3 νεοελληνικών έργων με ανοιχτές πρόβες και παραστάσεις για το κοινό, με ελεύθερη είσοδο. Πρόκειται για μια δράση που πρώτη φορά παρουσιάζεται στα θεατρικά δρώμενα και ο θεατής έχει την ευκαιρία να παρακολουθήσει τις πρόβες των 3 έργων, την εξέλιξη της πρόβας και του στησίματος της παράστασης, έως την ολοκλήρωσή της και να γίνει μέρος μιας διαδικασίας που μέχρι τώρα παρέμενε κλειστή, καθώς αποτελεί μια δύσκολη και ευαίσθητη διαδικασία που αφορά μόνο τους εμπλεκόμενους ηθοποιούς και συντελεστές της κάθε παράστασης, και το άνοιγμά του στο κοινό αποτελεί μια δύσκολη αλλά συνάμα ενδιαφέρουσα διαδικασία τόσο για το κοινό όσο και για τους ηθοποιούς.

Πίνακας 4.5 Καλλιτεχνικό πρόγραμμα Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά 2017-2018 (Πηγή: αρχείο Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά)

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΠΕΙΡΑΙΑ 2017-2018					
α/α	ΤΙΤΛΟΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ	ΣΚΗΝΟΘΕΤΗΣ / ΦΟΡΕΑΣ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ	ΕΙΔΟΣ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ
1	Ο γάμος της Νεραϊδοπριγκίπισσας	Θίασος Κίνας	Σεπτέμβριος 17'	Χορός	Ξένη
2	Φιλαρμόνια Ορχήστρα		Σεπτέμβριος 17'	Μουσική	Ελληνική
3	Ριγκολέτο	Σ. Μπερής	Σεπτέμβριος 17'	Μουσική	Ελληνική
4	Δεν σε ξέχασα ποτέ	Μ. Σιώνας / ΚΘΒΕ	Σεπτέμβριος 17'	Θέατρο	Ελληνική
5	Mon Petit Prince	Δ. Μπογδάνος	Οκτώβριος 17'	Θέατρο	Ελληνική
6	Καλιγούλας	Α. Δανέζη-Knutsen	Οκτώβριος 17'	Θέατρο	Ελληνική
7	Συναυλία ΕΡΤ	Ορχήστρα ΕΡΤ	Οκτ.17'/ Φεβ./ Μαρ./ Μάιος 18'	Μουσική	Ελληνική
8	Συναυλία Χ. Λεοντής		Οκτώβριος 17'	Μουσική	Ελληνική
9	Γλάρος	Γ. Χουβαρδάς	Νοεμ.17'-Ιαν.18'	Θέατρο	Ελληνική
10	Ο Μεγαλέξανδρος νικάει τον δράκο	Δ. Αβδελιώδης	Νοεμ.17'-Μαρ.18'	Θέατρο	Ελληνική
11	Άγαλμα	Α. Γιοβανίδης	Νοεμ.17'-Φεβ.18'	Θέατρο	Ελληνική
12	Πετροπόλεμος	Ν. Χανιωτάκης	Νοεμ.17'-Φεβ.18'	Θέατρο	Ελληνική
13	Κακά θηλυκά κι ανάποδα οι γυναίκες	Ρ. Πατεράκη	Ιανουάριος 18'	Θέατρο	Ελληνική
14	Το τραμ με το όνομα πόθος	Μ. Μαρμαρινός	Φεβ.-Μαρ.18'	Θέατρο	Ελληνική
15	Βέντλα-Το ξύπνημα της άνοιξης	Α. Morgan Κωνσταντουδάκης	Φεβ.-Μαρ.18'	Θέατρο	Ελληνική
16	Η δυναμική του ελληνικού λόγου στο θέατρο (3 νεοελληνικά έργα)	ΕΣΠΑ	Μαρ.-Ιουν.18'	Θέατρο	Ελληνική
17	Ο Ηλίθιος	Ν. Διαμαντής	Απρ.-Ιουν.18'	Θέατρο	Ελληνική

Στη συνέχεια, την περίοδο 2018-2019 έχουμε 15 συνολικά παραστάσεις από τις οποίες οι 9 είναι θεατρικές, οι 5 μουσικές και 1 χορού (Πίνακας 4.6). Αυτή την χρονιά, όπως και την προηγούμενη δεν δόθηκε μεγάλη έμφαση στις παραστάσεις χορού και στην ένταξη τους στον καλλιτεχνικό προγραμματισμό. Μόλις μια χοροθεατρική παράσταση παρουσιάστηκε μέσα στη σεζόν η οποία κάλυψε τον

τομέα του χορού και συνδύασε τις δύο αυτές τέχνες. Οι συναυλίες ήταν επίσης ένα σημαντικό κομμάτι του προγραμματισμού όπου κράτησε το ενδιαφέρον του κοινού το οποίο αποζητά τέτοιου είδους θεάματα. Κυριάρχησαν για ακόμα μια χρονιά οι θεατρικές παραστάσεις ποικίλου θεατρικού περιεχομένου από κλασσικά έργα μέχρι θεατρικές διασκευές, θεάματα που είχαν ιδιαίτερη απήχηση στο κοινό του Πειραιά, και όχι μόνο.

Πίνακας 4.6 Καλλιτεχνικό πρόγραμμα Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά 2018-2019 (Πηγή: αρχείο Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά)

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΠΕΙΡΑΙΑ 2018-2019					
α/α	ΤΙΤΛΟΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ	ΣΚΗΝΟΘΕΤΗΣ / ΦΟΡΕΑΣ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ	ΕΙΔΟΣ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ
1	Βέντλα-Το ξύπνημα της άνοιξης	A. Morgan Κωνσταντουδάκης	Σεπ.-Οκτ.18'	Θέατρο	Ελληνική
2	Amadeus Mozart	P. Εσκενάζυ	Οκτ.18'- Φεβ.19'	Θέατρο	Ελληνική
3	Δον Κιχώτης, Βιβλίο 2ο, κεφ.23ο	E. Μπίρμπα	Οκτώβριος 18'	Θέατρο / Χορός	Ελληνική
4	Σταχτοπούτα	Μπαλέτο Μόσχας	Οκτώβριος 18'	Χορός	Ξένη
5	Duende	Σ. Κραουνάκης	Οκτώβριος 18'	Μουσική	Ελληνική
6	Θεός Βάνια	Γ. Κιμούλης	Οκτ.18'- Ιαν.19'	Θέατρο	Ελληνική
7	Ρένα	N. Κοντούρη	Δεκ.18'- Απρ.19'	Θέατρο	Ελληνική
8	Συναυλία ΕΡΤ	Ορχήστρα ΕΡΤ	Νοέμβριος 18'	Μουσική	Ελληνική
9	Συναυλία 1944, Αθήνα Ελεύθερη		Νοέμβριος 18'	Μουσική	Ελληνική
10	Κυριακάτικα μουσικά πρωινά	Π.Μ.Κ.Π.	Νοεμ.18'- Φεβ.19'	Μουσική	Ελληνική
11	Κούκλες	N. Ανδρουλάκης	Ιαν.-Φεβρ.19'	Θέατρο	Ελληνική
12	Πεθαίνω σαν Χώρα	P. Πατεράκη	Μάρτιος 19'	Θέατρο	Ελληνική
13	Η δυναμική του ελληνικού λόγου στο θέατρο (3 νεοελληνικά έργα)	ΕΣΠΑ	Μαρ.-Ιουν.19'	Θέατρο	Ελληνική
14	Ο κύκλος του Έρωτα	Θ. Μοσχόπουλος	Απρ.-Ιουν.19'	Θέατρο	Ελληνική
15	Φεστιβάλ Κιθάρας	Π.Μ.Κ.Π.	Μάιος 19'	Μουσική	Ελληνική

Τέλος, στην τρέχουσα καλλιτεχνική περίοδο που διανύουμε, 2019-2020, το σύνολο των παραστάσεων είναι 17, από τις οποίες 11 είναι θεατρικές παραστάσεις, 3 μουσικές και 3 παραστάσεις χορού (Πίνακας 4.7). Οι θεατρικές παραστάσεις κατέχουν κυρίαρχη θέση και αυτή την χρονιά, αφού το καλλιτεχνικό πρόγραμμα παρατηρούμε ότι εστιάζει σε αυτό. Ωστόσο, διαπιστώνουμε ότι οι παραστάσεις χορού, αλλά και οι μουσικές παραστάσεις, παρόλο που δεν καλύπτουν μεγάλο αριθμό, είναι ενταγμένες πάντα στον προγραμματισμό δημιουργώντας μια ποικιλομορφία στη διαμόρφωσή του και έναν τρόπο να αναδειχθούν και τα 3 αυτά είδη τέχνης μέσα από ελληνικές και ξένες παραγωγές.

Πίνακας 4.7 Καλλιτεχνικό πρόγραμμα Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά 2019-2020 (Πηγή: αρχείο Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά)

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΠΕΙΡΑΙΑ 2019-2020					
α/α	ΤΙΤΛΟΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ	ΣΚΗΝΟΘΕΤΗΣ / ΦΟΡΕΑΣ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ	ΕΙΔΟΣ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ
1	The Greatest Spirit	Θίαςος Κίνας	Σεπτέμβριος 19'	Χορός	Ξένη
2	Homecoming after the War	Θίαςος Κίνας	Σεπτέμβριος 19'	Μιούζικαλ	Ξένη
3	Εγώ, ο Μάρκος Βαμβακάρης	Θ. Παπαγεωργίου	Σεπτέμβριος 19'	Θέατρο	Ελληνική
4	Κούκλες	N. Ανδρουλάκης	Σεπ.-Οκτ.19'	Θέατρο	Ελληνική
5	Macbettu	Sardegna Teatro	Οκτώβριος 19'	Θέατρο / Χορός	Ξένη
6	Ο φτωχούλης του Θεού	Σύλλογος Φίλων Δ.Θ.	Οκτώβριος 19'	Μουσική	Ελληνική
7	Η Λίμνη των Κύκνων	Μπαλέτο Μόσχας	Οκτώβριος 19'	Χορός	Ξένη
8	Ο χορός της Φωτιάς	A. Μπινιάρης	Οκτ.19'-Ιαν.20'	Θέατρο	Ελληνική
9	Πόλεμος & Ειρήνη	I. Ανδρεάδη	Νοεμ.19'-Απρ.20'	Θέατρο	Ελληνική
10	Ένα αλλιώτικο καλοκαίρι	M. Κλουκίνα	Νοεμ.19'-Απρ.20'	Θέατρο	Ελληνική
11	Κυριακάτικα μουσικά απογεύματα	Π.Μ.Κ.Π.	Δεκ.19'-!πρ.20'	Μουσική	Ελληνική
12	7 Αναζητήσεις	7 σκηνοθέτες	Ιαν.-Φεβ.20'	Θέατρο	Ελληνική
13	Φιλοθέη, η αρχοντοπούλα των Αθηνών	Ομάδα ΟΘΟΝΙΟΝ	Φεβρουάριος 20'	Θέατρο	Ελληνική
14	Μάκμπεθ	Δ. Λιγνάδης	Μαρ.-Απρ.20'	Θέατρο	Ελληνική
15	Καραϊσκάκης	Σ. Πατσιάς	Μάρτιος 20'	Θέατρο	Ελληνική

16	Η δυναμική του ελληνικού λόγου στο θέατρο (3 νεοελληνικά έργα)	ΕΣΠΑ	Μαρ.-Ιουν.20'	Θέατρο	Ελληνική
17	Ο Ματωμένος Γάμος	Ν. Διαμαντής	Μαιος-Ιουν.20'	Θέατρο	Ελληνική

Συνοψίζοντας, διαπιστώνεται ότι στο καλλιτεχνικό πρόγραμμα του Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά από το 2013 έως και το 2020, οι παραστατικές τέχνες του θεάτρου, της μουσικής και του χορού κατέχουν τη δική τους θέση μέσα στα χρόνια. Κυρίαρχη θέση έχει το θέατρο όπου παρουσιάζονται σημαντικά έργα του ελληνικού και ξένου ρεπερτορίου, έργα κλασικά, κωμωδίες, δράματα, θεατρικές διασκευές, νεοελληνικά έργα νέων αλλά και παλαιότερων συγγραφέων, με εναλλαγές μέσα στα χρόνια. Στον τομέα της μουσικής παρουσιάζονται οπερέτες, συναυλίες και μουσικά δρώμενα που εμπλουτίζουν το πρόγραμμα του θεάτρου με σημαντικές συνεργασίες εκλεκτών καλλιτεχνών. Οι παραστάσεις χορού είναι λιγότερες, όμως κάθε χρόνο υπάρχει και μια εκπροσώπηση της παραστατικής τέχνης του χορού με σημαντικές συνεργασίες από το εξωτερικό και όχι μόνο. Οι παραστάσεις μπαλέτου έχουν πάντα ιδιαίτερη ανταπόκριση από το κοινό και είναι μια σταθερή επιλογή στον καλλιτεχνικό προγραμματισμό μέχρι σήμερα. Ξένες παραγωγές εντάσσονται κάθε χρόνο, πλην της πρώτης χρονιάς, στο καλλιτεχνικό πρόγραμμα του θεάτρου και αφορούν κυρίως παραστάσεις χορού αλλά και μουσικής. Το καλλιτεχνικό πρόγραμμα προσφέρει στους θεατές θεάματα ποικίλου χαρακτήρα κρατώντας ζωντανό το ενδιαφέρον του κοινού που πάντα ανταποκρίνεται θετικά στις διαφορετικές επιλογές που προσφέρει ο καλλιτεχνικός προγραμματισμός.

Πίνακας 4.8: Συνολική καταγραφή παραστάσεων Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά 2013-2020

Έτος	Σύνολο παραστάσεων			Είδος παραστατικής τέχνης		
	Σύνολο	Παραγωγή ελληνική	Παραγωγή ξένη	Θέατρο	Μουσική	Χορός
2013-2014	19	19	0	9	11	1
2014-2015	10	5	5	5	4	2
2015-2016	16	14	2	8	4	5
2016-2017	19	16	3	9	8	2
2017-2018	17	16	1	12	4	1
2018-2019	15	14	1	9	5	1
2019-2020	17	13	4	11	3	3
Σύνολο	113	97	16	63	39	15

V. ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε με σκοπό τη μελέτη των παραστατικών τεχνών (θέατρο, μουσική και χορός) στο καλλιτεχνικό πρόγραμμα του Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά κατά το χρονικό διάστημα 2013-2020. Ο λόγος που οδήγησε στην πραγματοποίηση της εργασίας αυτής ήταν αφενός η ανάδειξη του κατά πόσο, μέσα από το καλλιτεχνικό πρόγραμμα του Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά, υφίστανται και αναδεικνύονται οι παραστατικές τέχνες του χορού, της μουσικής και του θεάτρου, και, αφετέρου, να δημιουργηθεί ένα ολοκληρωμένο αρχείο καταγραφής από την έναρξη της επαναλειτουργίας του το 2013 έως και σήμερα.

Για τον σκοπό αυτό πραγματοποιήθηκε ιστορική-αρχαιακή έρευνα. Έγινε καταγραφή του συνόλου των παραστάσεων για κάθε θεατρική/καλλιτεχνική σεζόν και οι παραστάσεις ταξινομήθηκαν με βάση το είδος της παραστατικής τέχνης όπως και της παραγωγής (ελληνική ή ξένη). Η καταγραφή αυτή έγινε βάση των αρχείων σκηνής και των καλλιτεχνικών προγραμμάτων του θεάτρου για όλες τις παραστάσεις που έλαβαν χώρα στο Δημοτικό Θέατρο Πειραιά από το 2013 έως το 2020 και ανακοινώθηκαν στον καλλιτεχνικό προγραμματισμό της κάθε χρονιάς.

Έπειτα από τη μελέτη του αρχαιακού υλικού του θεάτρου και την τελική καταγραφή του με βάση την χρονιά, το είδος της παραστατικής τέχνης και την προέλευση της κάθε παράστασης, προκύπτει ότι ο συνολικός αριθμός των παραστάσεων που έχουν πραγματοποιηθεί και έχουν συμπεριληφθεί στον καλλιτεχνικό προγραμματισμό του Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά από το 2013 έως το 2020, ανέρχεται στις 113. Από αυτές οι 97 ήταν ελληνικές παραγωγές και οι 16 ξένες. Στη συνολική αυτή καταγραφή οι θεατρικές παραστάσεις ανέρχονται στις 63, οι μουσικές παραστάσεις στις 39 και οι παραστάσεις χορού στις 15. Παρατηρείται λοιπόν ότι από τις συνολικές παραστάσεις που έχουν καταγραφεί στην παρούσα έρευνα, οι μισές είναι θεατρικές παραστάσεις, ακολουθούν οι μουσικές παραστάσεις, ενώ λιγότερες είναι οι παραστάσεις χορού. Το καλλιτεχνικό πρόγραμμα του Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά εστιάζει στις

παραστάσεις θεάτρου, οι οποίες και αναδεικνύονται μέσα από ένα πλούσιο προγραμματισμό. Αρκετές είναι και οι μουσικές παραστάσεις μέσα στα χρόνια με σημαντικές συνεργασίες και επιλογές, όπου εντάσσονται στο καλλιτεχνικό πρόγραμμα του θεάτρου κάθε χρόνο. Οι παραστάσεις χορού είναι λίγες συνολικά στο διάστημα που μελετάμε, όμως ο αριθμός τους δεν είναι αμελητέος και οι παραστάσεις χορού δεν παραλείπονται από τον καλλιτεχνικό προγραμματισμό. Η επιλογή των παραστάσεων κάθε σεζόν γίνεται με βάση το όραμα και τις επιλογές του εκάστοτε καλλιτεχνικού διευθυντή του θεάτρου και στοχεύει στην ποικιλομορφία του προγράμματος γύρω από τις κυρίαρχες μορφές των παραστατικών τεχνών με συνεργασίες όχι μόνο εγχώριες αλλά και συνεργασίες εκτός συνόρων δημιουργώντας έτσι έναν διάυλο επικοινωνίας και συνεργασίας με διαφορετικούς πολιτισμούς και διαφορετικές καλλιτεχνικές προσεγγίσεις, επιτρέποντας έτσι στο κοινό να γνωρίσει την διαφορετική κουλτούρα των θιάσων του εξωτερικού.

Λαμβάνοντας υπόψιν και την ιστορία των παραστατικών τεχνών και πως αυτές ξεκίνησαν έχοντας σαν αφετηρία την αρχαία Ελλάδα και εν συνεχεία την περίοδο της Αναγέννησης στην Ιταλία, διαπιστώνεται ότι η εμφάνιση έργων ποιητικών και εν συνεχεία θεατρικών δίνει το έναυσμα για την τέχνη του θεάτρου, στην οποία ωστόσο εντάσσεται μέσα ο χορός και εν συνεχεία η μουσική. Η κίνηση είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το θέατρο τα πρώτα χρόνια μέχρι την εμφάνιση του χορού ως ξεχωριστό είδος τέχνης. Αργότερα έρχεται και η μουσική, με την εμφάνιση της όπερας όπου συνδυάζει τις διαφορετικές μορφές τέχνης. Η κάθε μια από τις τρεις αυτές τέχνες υφίσταται μόνη της δημιουργώντας θεάματα για το κοινό, αλλά και οι συνδυασμοί που προκύπτουν από την ένωση δύο ή και τριών εκ των τεχνών αυτών δημιουργεί ανάλογα θεάματα που παρουσιάζονται ανά τους αιώνες. Ερχόμενοι στο σήμερα και στην παρούσα μελέτη, όπως προκύπτει από την αρχειακή έρευνα που πραγματοποιήθηκε, η εμφάνιση των τριών αυτών παραστατικών τεχνών γίνεται με παραστάσεις μιας θεματικής αλλά και με συνδυασμό των τεχνών. Η έμφαση δίνεται στις θεατρικές παραστάσεις, την πρωταρχική αυτή μορφή παραστατικής τέχνης όπου κυριαρχεί στον καλλιτεχνικό προγραμματισμό του Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά που μελετάμε.

VI. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ, ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ, ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η εργασία αυτή ασχολήθηκε με την καταγραφή και μελέτη των παραστατικών τεχνών του θεάτρου, της μουσικής και του χορού στο καλλιτεχνικό πρόγραμμα του Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά από το 2013 έως το 2020, χρησιμοποιώντας δευτερογενείς πηγές.

Αρχικά έγινε αναφορά στις παραστατικές τέχνες ξεκινώντας από την εμφάνισή τους και συνεχίζοντας στη πορεία στην διαμόρφωση, στον προσδιορισμό και στην εξέλιξή τους μέσα στη χρόνια. Συγκεκριμένα έγινε αναφορά στις παραστατικές τέχνες του θεάτρου, της μουσικής και του χορού δίνοντας τον ορισμό της κάθε μιας και τονίζοντας την εξέλιξή της έως το σήμερα. Στη συνέχεια έγινε αναφορά στα σημαντικότερα θέατρα της Αθήνας εστιάζοντας στο Δημοτικό Θέατρο Πειραιά, όπου και ασχολείται η συγκεκριμένη εργασία. Έγινε μια ιστορική αναδρομή σχετικά με την δημιουργία και λειτουργία του θεάτρου από την κτίση του έως και σήμερα.

Με βάση τους πίνακες που δημιουργήθηκαν στην εργασία για την καταγραφή των παραστάσεων και τον διαχωρισμό τους ανά είδος διαπιστώθηκε ότι οι θεατρικές παραστάσεις υπάρχουν στο πρόγραμμα σε μεγαλύτερο βαθμό από τις παραστάσεις χορού και μουσικής. Συγκριτικά με την πρώτη χρονιά που όλες οι παραγωγές ήταν ελληνικές, όλες τις υπόλοιπες χρονιές εντάσσονται στο πρόγραμμα και ξένες παραγωγές. Παρατηρούμε ότι το καλλιτεχνικό πρόγραμμα εστιάζει στις θεατρικές παραστάσεις κατά κύριο λόγο όμως δεν παραλείπει την ένταξη και των άλλων παραστατικών τεχνών, της μουσικής και του χορού, στο πλούσιο ρεπερτόριό του προσφέροντας έτσι ένα ποικίλο πρόγραμμα κάθε χρόνο που καλύπτει τις ανάγκες του κοινού.

Η μελέτη αυτή καλύπτει το καλλιτεχνικό πρόγραμμα του Δημοτικού Θεάτρου Πειραιά από την επαναλειτουργία του το 2013 έως και την θεατρική σεζόν που διανύουμε, και θα ολοκληρωθεί τον Ιούνιο του 2020. Η έρευνα γύρω από το

Δημοτικό Θέατρο Πειραιά και τις παραστατικές τέχνες, όπως αυτές παρουσιάζονται μέσα από το πρόγραμμά του, δεν θα μπορούσε να περιοριστεί σε αυτήν μόνο την εργασία. Μπορούν να ακολουθήσουν μελέτες οι οποίες θα εστιάζουν στην καταγραφή των παραστατικών τεχνών στα χρόνια λειτουργίας του πριν από το 2013 και συγκεκριμένα πριν το κλείσιμο του θεάτρου για την ανοικοδόμησή του, το 2001. Μια αναδρομή στις παραστάσεις που παρουσιάστηκαν από τα πρώτα εγκαίνια του θεάτρου, το 1895, και πως αυτές διαμόρφωσαν το καλλιτεχνικό τοπίο στον Πειραιά τα μετέπειτα χρόνια λειτουργίας του Δημοτικού Θεάτρου.

Επιπλέον, μπορεί να γίνει μια έρευνα σχετικά με την απήχηση των παραστατικών τεχνών που παρουσιάζονται κάθε χρόνο στο κοινό, ανάλογα με το είδος τους ώστε να μπορέσει να δημιουργηθεί μια αναφορά σχετικά με τη ζήτηση που υπάρχει από το κοινό για τα θεάματα που παρακολουθεί και γι' αυτά που επιθυμεί να βλέπει σε ένα θέατρο σαν το Δημοτικό Θέατρο Πειραιά. Αντίστοιχες έρευνες και μελέτες μπορούν να γίνουν και για άλλα μεγάλα ή μικρότερα θέατρα της Αθήνας, για διάφορα φεστιβάλ που διοργανώνονται κάθε χρόνο, όπως το φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου, αλλά και για ανοιχτά θέατρα που βρίσκονται σε όλη την Ελλάδα. Τα περιθώρια μελέτης γύρω από έναν τέτοιο χώρο και με αναφορά στις παραστατικές τέχνες, είναι πολλά και δεν εξαντλούνται, ειδικά όσο οι χώροι αυτοί βρίσκονται σε λειτουργία και ανάπτυξη με ένα πλούσιο και ποικίλο καλλιτεχνικό πρόγραμμα.

VI. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Aston, E. (1991). *Theatre as sign-system: a semiotics of text and performance*. London: Routledge.
- Banham, M. (1995). *The Cambridge Guide to Theatre* Free registration required. Cambridge: Cambridge University Press.
- Beer, J. (2004). *Sophocles and the tragedy of Athenian democracy*. Westport, Conn.: Praeger.
- Benedetti, J. (2005). *The art of the actor: the essential history of acting, from classical times to the present day*. London: Methuen.
- Boardman, J. Rogers Spotswood, D. (1993). *The Oxford history of classical art*. Oxford: Oxford University Press.
- Boleslavsky, R. (1933). *Acting: the first six lessons* Free registration required. New York: Theatre arts Inc.
- Gordan, E. (2016). *Music*. Encyclopedia Britannica, Inc.
- Hadary, A. (2010). *Bibliography of Performing Arts in The East*. Ανακτήθηκε στις 14 Φεβρουαρίου, 2020, από <http://asia-perfo-arts.com>
- Harwood Dane, L. (1976). Universals in Music: A Perspective from Cognitive Psychology. *Ethnomusicology* 20(3), 521–533. doi:10.2307/851047.
- Judith, M. (2015) *Dance*. Encyclopedia Britannica, Inc.
- Loria, N. (2015). Philosophical Context of Contemporary Choreographic Space. *EBSCOhost*, 11, 64–67.
- Small, C. (1977). *Music, society, education: a radical examination of the prophetic function of music in Western, Eastern and African cultures with its impact on society and its use in education*. London: Calder.

- Αθανασοπούλου, Σ. & Κάλλος, Μ. (2015). *Η ιστορία του θεάτρου (1895-2013)*. Στο Σ. Αθανασοπούλου, Μ. Κάλλος, Μ. Καλτάκη & Ι., Κατσαντώνη. *Μνήμη και Ιστορία Θεάτρου*. Πειραιάς: Έκδοση Δημοτικό Θέατρο Πειραιά.
- Αναγνωστοπούλου, Ε. & Μπαφούνη, Ε. (2009). *Νεοκλασικά δημοτικά κτήρια στον Πειραιά: Δημοτικό Θέατρο, Παλαιό Ταχυδρομείο, Ρολόι*. Αθήνα: Δήμος Πειραιά.
- Αξαρχής, Ν. Μπρεντάνου, Κ. (επιμέλεια) (2008). *Ο Πειραιάς και το Δημοτικό Θέατρο. Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικής Συνάντησης (Πανεπιστήμιο Πειραιά, 13 Απρίλη 2013)*. Αθήνα: Τσαμαντάκη.
- Αξαρχής, Ν. (2001). *Δημοτικό Θέατρο Πειραιά. Θέατρο και πόλη*. Αθήνα: Εκδόσεις Οδός Πανός.
- Γεωργίου, Μ. (2018). *Το Βασιλικό Θέατρο Αθηνών: Ένα πολιτογραφημένο εθνικό σπίτι*. Στο Α. Αλτουβά & Κ. Διαμαντάκου (επιμ.), *Πρακτικά Ε' Πανελλήνιου Θεατρολογικού Συνεδρίου "Θέατρο και Δημοκρατία*. Αθήνα: Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Γιαννιτσιώτης, Γ. (2006). *Η κοινωνική ιστορία του Πειραιά: Η διαμόρφωση της αστικής τάξης (1860-1910)*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Δερμάτη, Α. (2007). *Η αριστοτελική σκέψη για το θέατρο και τον χορό: Σύνδεση με το σήμερα*. Αθήνα.
- Κουρμουλάκης, Κ. (2018). *Το εμβληματικό Δημοτικό Θέατρο Πειραιά*. Αθήνα: Εκδόσεις ΜΙΛΗΤΟΣ.
- Μαυρομούστακος, Π. (2006). *Δημοτικό Θέατρο Πειραιά* Αθήνα: Νεφέλη.
- Μελετόπουλος, Ι. (1945). *Πειραιϊκά*. Αθήνα.
- Μιχελή, Λ. (1993). *Πειραιάς: από το Πόρτο Λεόνε στη Μαγχεστρία της Ανατολής*. Πειραιάς: Γαλάτεια.
- Μπίρης, Μ. & Καρδαμίτση-Αδάμη, Μ. (2001). *Νεοκλασική αρχιτεκτονική στην Ελλάδα*. Αθήνα: Μέλισσα.

Νταϊφά, Ε. (2018). *Το εμβληματικό Δημοτικό Θέατρο Πειραιά*. Αθήνα: Εκδόσεις ΜΙΛΗΤΟΣ.

Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό (1988). Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.

Παπαστάμος, Δ. (1973). Ερνέστος Τσίλλερ. *Προσπάθεια Μονογραφίας*. Αθήνα: Εθνική Πινακοθήκη-Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου.

Σταϊνχάουερ, Γ., Μαλικούτη, Μ., Τσοκόπουλος, Β., & Γκανιάτσας, Β. (2012). *Πειραιάς: Κέντρο ναυτιλίας και πολιτισμού* (μτφρ. Τσουντου Γιαννακοπούλου, & Ελένη Δραγώνα). Αθήνα: Αυγής.

Thomas, J.R., & Nelson, J.K. (2003). *Μέθοδοι έρευνας στη φυσική δραστηριότητα*. (μτφ. Κ. Καρτερολιώτης). Αθήνα: Ιατρικές Εκδόσεις Π.Χ. Πασχαλίδης.

Τσοκόπουλος, Β. (1999). *Πειραιάς 1835-1870. Εισαγωγή στην ιστορία του ελληνικού Μάνστεστερ*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Φεσσά-Εμμανουήλ, Ε. (1999). Η Αρχιτεκτονική του Νεοελληνικού Θεάτρου 1720-1940. Στο *Μουσική - Χορός - Θέατρο - Κινηματογράφος* (28ος τόμος της Εκπαιδευτικής Ελληνικής Εγκυκλοπαίδειας, σσ. 40-46). Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.

Φωτόπουλος, Β. (2000). *100 χρόνια Εθνικό Θέατρο*. Αθήνα: Όμιλος Λάτση.